

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ,
УПРАВЛІННЯ, ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ**

Освітньо-професійна програма Зв'язки з громадськістю
Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
Ступінь вищої освіти Магістр

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри
Тамара ЛОЗИНСЬКА

12 грудня 2022 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Роль місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного
розвитку територіальних громад»

виконав здобувач вищої освіти заочної форми навчання

Березній Юлія Володимирівна

Керівник кваліфікаційної роботи

Ольга МИРНА

Полтава – 2022 року

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

АРК – Автономна Республіка Крим;

БКУ – Бюджетний кодекс України;

ВВП – валовий внутрішній продукт;

ВРУ – Верховна Рада України;

ДБ – державний бюджет;

ДПП – державно-приватне партнерство;

ЖКГ – житлово-комунальне господарство;

ЗУ – Закон України;

КМУ – Кабінет Міністрів України;

МБ – місцевий бюджет;

МДА – місцева державна адміністрація;

МОВ – місцевий орган влади;

МОВВ – місцевий орган виконавчої влади;

МР – міська рада;

ОМС – орган місцевого самоврядування;

ПДФО – податок на доходи фізичних осіб;

ПКУ – Податковий кодекс України;

ТГ – територіальна громада.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА ЇХ СОЦІАЛЬНА РОЛЬ	9
Висновки до розділу 1	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	19
2.1. Стан формування власних доходів місцевих бюджетів	19
2.2. Оцінка стану виконання бюджету за видатками	31
Висновки до розділу 2	48
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	50
3.1. Актуалізація бюджетної діяльності територіальних громад	50
3.2. Роль залучення грантового фінансування у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальних громад	58
Висновки до розділу 3	63
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67
ДОДАТКИ	75

ВСТУП

Актуальність теми. Оскільки доходи і видатки МБ (далі – МБ) суттєво впливають на культурний, соціальний, економічний розвиток територіальних громад (далі – ТГ) та держави в цілому, сьогодні постає проблема вироблення дієвих напрямів, що забезпечать розстановку пріоритетів, та призведуть до підвищення ефективності, результативності та обґрунтованості спрямування бюджетних коштів.

Враховуючи зазначене вище, дане дослідження передбачає можливість визначити інтегрований підхід щодо визначення теоретичних та практичних аспектів формування і використання бюджетних коштів, який обумовлює визначення теоретичних особливостей, проведення оцінки та визначення напрямів удосконалення використання коштів МБ з урахуванням пріоритетів соціально-економічного розвитку ТГ.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане в межах теми науково-дослідної роботи «Формування ефективної системи публічного управління в Україні» Полтавського державного аграрного університету (номер державної реєстрації 0117u003104).

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є підвищення ефективності, результативності та обґрунтованості використання бюджетних коштів за рахунок виконання видаткової частини МБ в контексті соціально-економічного розвитку Полтавської області.

Відповідно до встановленої мети кваліфікаційної роботи були сформульовані такі завдання:

- охарактеризувати нормативно-правові основи формування МБ;
- визначити соціальну роль МБ;
- проаналізувати стан формування власних доходів МБ;
- оцінити стан виконання бюджету за видатками;

актуалізувати бюджетну діяльність ТГ;
обґрунтувати значення грантового фінансування у за забезпеченні соціально-економічного розвитку ТГ.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є процес виконання дохідної та видаткової частин МБ ТГ за пріоритетними напрямками.

Предметом дослідження виступають фінансові відносини у процесі формування дохідної і виконання видаткової частин МБ ТГ за пріоритетними напрямками.

Методи досліджень. У ході написання кваліфікаційної роботи використані такі методи: статистичні (табличний, графічний – для аналізу динаміки виконання доходів сільської ради, аналізу видаткової частини сільського бюджету), теорії економічної інформації (для формування таблиць вхідної інформації для проведення аналізу), порівняльного горизонтального, коефіцієнтного, статистичного аналізу (для аналізу видатків бюджету за економічною класифікацією), теорії економічних систем і моделей.

Інформаційна база. Дослідженню проблеми визначення пріоритетних напрямів використання бюджетних фінансових ресурсів присвячені праці вчених: А. Буряченка [1], О. Василика [2], В. Дем'янишина [3], О. Кириленко [4], Л. Лисяк [5], І. Луїної [6], І. Лютого [7], В. Опаріна [8], В. Тропіної [9], В. Федосова [10], І. Чугунова [11], С. Юрія [12] та інших вчених. Незважаючи на існуючий доробок з даної проблематики, потребують подальшого дослідження питання пріоритетного використання коштів МБ ТГ України.

Інформаційною базою виступали підручники, навчальні посібники, нормативно-правові документи, статистичні матеріали ТГ Полтавської області, матеріали науково-практичних конференцій, наукові праці та ін.

Елементи наукової новизни. Окремі положення і висновки кваліфікаційної роботи мають наукову і практичну цінність. До елементів наукової новизни можна віднести:

дістали подальшого розвитку:

концептуальні положення розвитку процесу бюджетного планування

заради зниження соціальної напруги та створення довіри до влади в ТГ; залучення інвестицій з різних джерел для перспективного розвитку ТГ.

Практична значущість одержаних результатів полягає в тому, що висновки кваліфікаційної роботи мають практичне спрямування та можуть бути корисними при вирішенні наукових та практичних завдань соціально-економічного розвитку ТГ Полтавської області шляхом адаптації управління формуванням і використанням МБ ТГ відповідно до діючих вимог законодавства.

Апробація результатів роботи. За результатами проведеного дослідження опубліковані тези доповідей на тему: «Базовий інструментарій оцінки бюджетної спроможності територіальних громад України» [13], які включені до збірника матеріалів щорічної студентської наукової конференції Полтавського державного аграрного університету (10 листопада 2022 р., м. Полтава).

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 65 сторінок комп'ютерного тексту.

РОЗДІЛ 1

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА ЇХ СОЦІАЛЬНА РОЛЬ

Однією з головних проблем реформування місцевого самоврядування в Україні є непослідовність законодавчо-нормативного забезпечення. На жаль, політичні обставини не дозволили ВРУ прийняти зміни до Конституції щодо децентралізації, що значно ускладнило прийняття багатьох законів, які б дозволили закріпити нові повноваження за ТГ. Тому Уряд розпочав реформу в межах чинної Конституції.

На сьогодні сформований і діє основний пакет нового законодавства. Завдяки Законам про внесення змін до ПКУ та БКУ відбулася фінансова децентралізація. Закон «Про добровільне об'єднання ТГ» забезпечив початок для формування конкурентоспроможних територіальних громад. Закон «Про співробітництво ТГ» дав змогу вирішувати спільні проблеми громад: утилізація та переробка сміття, розвиток спільної інфраструктури. Державна підтримка регіонального розвитку та розвитку інфраструктури громад була можлива після прийняття Закон «Про засади державної регіональної політики».

Нова законодавча база створила належні правові умови та механізми для формування спроможних ТГ, які об'єднують свої зусилля у вирішенні нагальних проблем. Бюджетний кодекс України (далі - БКУ) (ст. 4) визначає такий склад бюджетного законодавства: Конституція України; БКУ; Закон «Про ДБУ»; інші закони (що регулюють бюджетні відносини), передбачені ст.1 Бюджетного кодексу України; нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України (далі – КМУ), прийняті на підставі і на виконання БКУ та інших законів України; нормативно-правові акти органів виконавчої влади, прийняті на підставі і на виконання БКУ, інших законів України та нормативно-правових актів КМУ; рішення про місцевий бюджет; рішення

органів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, ОМС, прийняті відповідно до БКУ та нормативно-правових актів.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Статті 95-98 Основного Закону присвячені регулюванню бюджетних відносин. Зокрема, задекларовано побудову бюджетної системи на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами та територіальними громадами, а також викладено організацію бюджетного процесу та контролю за виконанням бюджету (контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використання здійснює Рахункова палата):

«Стаття 95. Бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами.

Виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків.

Держава прагне до збалансованості бюджету України.

Регулярні звіти про доходи і видатки ДБУ мають бути оприлюднені».

Стаття 96. ДБУ затверджується щорічно ВРУ на період з 1 січня по 31 грудня, а за особливих обставин – на інший період.

КМУ не пізніше 15 вересня кожного року подає до Верховної Ради України проект закону про ДБУ на наступний рік. Разом із проектом закону подається доповідь про хід виконання ДБУ поточного року.

Стаття 97. КМУ відповідно до закону подає до ВРУ звіт про виконання ДБУ.

Поданий звіт має бути оприлюднений.

Стаття 98. Контроль від імені ВРУ за надходженням коштів до ДБ України та їх використання здійснює Рахункова палата.

Організація, повноваження і порядок діяльності Рахункової палати визначаються законом.»

Бюджетний регламент Миргородської міської ТГ, затверджений рішенням від 15 липня 2021 року № 269 на дев'ятій сесії восьмого скликання Миргородської МР, встановлює процедурний порядок поетапного опрацювання МБ, визначає послідовність формування прогнозу бюджету ТГ, містить бюджетний календар (додаток А).

Процес планування соціально-економічного розвитку в ТГ регулюється наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 30.03.2016 № 75 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної ТГ» [14].

Положення про бюджетний процес міського бюджету (далі Положення про бюджет) визначає основні організаційні принципи бюджетного процесу при підготовці, перегляді, затвердженні та виконанні сільського бюджету (включаючи зміни до рішення про селищний бюджет та звітність про його виконання.)

Метою Положення про бюджет є впорядкування на кожному етапі бюджетного процесу для забезпечення функцій та завдань, виконуваних Диканською селищною радою, її виконавчими органами та структурними підрозділами протягом бюджетного періоду.

Бюджетні норми розробляються з урахуванням норм бюджетного кодексу України, законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про доступ до публічної інформації», «Про публічне використання коштів» та інші нормативні акти України про бюджетні відносини.

Звітність про виконання селищного бюджету визначається відповідно до вимог, визначених для ефективності виконання Державного бюджету у статтях 58-61 БК України.

Казначейський орган готує та подає до фінансового управління звіти про виконання селищного бюджету за встановленими формами.

Органи які контролюють стягнення бюджетних надходжень, подають

фінансово до відділу при виконавчому комітеті селищної ради відповідні звіти, передбачені частиною третьою статті 59 та частиною третьою статті 60 Бюджетного кодексу України.

Щоквартальні та річні звіти про виконання селищного бюджету подаються до Миргородської МР виконавчим комітетом міської ради протягом двох місяців після закінчення відповідного бюджетного періоду.

План заходів з підготовки річних звітів про виконання міського бюджету складається щорічно.

Інформація про виконання міського бюджету, включаючи щоквартальні та річні звіти про виконання міського бюджету, підлягає публікації на веб-сайті Миргородської міської ради.

Основні розпорядники бюджетних коштів публікуються шляхом розміщення на офіційному веб-сайті Миргородської міської ради:

Інформація про цілі державної політики у відповідних сферах діяльності, реалізація або формування яких забезпечується головним розпорядником бюджетних коштів, та показники їх досягнення в рамках бюджетних програм на звітний бюджетний період.

Паспорт бюджетної програми на поточний бюджетний період (включаючи зміни до паспортів бюджетної програми) – протягом трьох робочих днів з дати затвердження таких документів.

Звіти про виконання паспортних бюджетних програм на освітній бюджетний період – перевірка трьох робочих днів після подання річних звітів.

Звіт про реалізацію державних інвестиційних проектів – один раз на півріччя (рік) до 20 числа місяця після звітного періоду.

Результати оцінки ефективності бюджетних програм за звітний бюджетний період протягом двох тижнів після подання річної бюджетної звітності.

Видатки МБ соціального призначення, на погляд В.М. Булавинця [15], варто визначати як економічні відносини між юридичними і фізичними

особами та органами місцевої влади і ОМС, що виникають у зв'язку з розподілом централізованого фонду грошових коштів, що перебуває у розпорядженні останніх та його використанням на виконання ними власних і делегованих повноважень щодо задоволення матеріальних і духовно-культурних потреб громадян з метою підвищення суспільного добробуту. Тому до видатків МБ соціального призначення доцільно зараховувати видатки на освіту, фізичний і духовний розвиток, охорону здоров'я, соціальний захист, соціальне забезпечення, на житлово-комунальне господарство.

Будучи інструментом реалізації соціальної функції держави, видатки МБ соціального призначення, водночас, відіграють важливу роль у реалізації функцій державних фінансів. У світовій фінансовій науці більшість науковців поділяє позицію Р. Масгрейва, який виокремив три функції державних фінансів: аллокаційну (розподільчу), перерозподільчу (трансфертну) і стабілізаційну [16, с. 21-28]. При цьому, якщо до стабілізаційної функції соціальні видатки МБ мають дотичне відношення, то у реалізації двох інших вони задіяні безпосередньо [15].

Суть перерозподільчої функції – за допомогою фіскально-бюджетних важелів держава перерозподіляє доходи між верствами населення і забезпечує вирівнювання майнового становища членів суспільства. Частина перерозподільчих заходів реалізується за допомогою МБ. Хоча за абсолютними обсягами видатки ДБ на соціальний захист та соціальне забезпечення населення переважають показники фінансування соціальних виплат з МБ, однак за охопленням різних верств населення та ступенем впливу на їхній добробут місцевим бюджетам належить безумовна першість. Так, якщо більше 9/10 відповідних видатків державного бюджету направляється на покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду України та субсидування виплати пенсій за особливими програмами, то за рахунок коштів МБ реалізується основна частина заходів соціального захисту ветеранів війни та праці; малозабезпечених сімей та молоді; сімей з дітьми,

забезпечується покриття потреби у коштах на допомогу в утриманні житла та втілюються інші напрями соціальної політики. Такий широкий спектр перерозподільних заходів, який реалізується за допомогою МБ має логічне обґрунтування, адже місцеві органи влади оперують більш повними та достовірними даними про фінансове і майнове становище громадян на місцях, краще орієнтуються у потребах населення. Відтак, пріоритет у фінансуванні соціальних заходів з МБ створює передумови для ефективного використання обмежених бюджетних ресурсів. Ці аргументи доводять, що в сучасних умовах місцеві бюджети відіграють провідну роль у реалізації перерозподільчої функції державних фінансів [15].

Отже, завдяки видаткам МБ соціального призначення забезпечується соціальний захист вразливих верств населення, зниження рівня майнового розшарування та бідності, соціальної напруги у суспільстві [15].

Роль соціальних видатків МБ у реалізації аллокаційної функції державних фінансів виявляється у тому, що вони є основним джерелом фінансування потреб, які не можуть бути задоволені в необхідному обсязі суб'єктами ринкового сектору економіки. Так звані «провали» вільної ринкової економіки обумовлюють продукування державою суспільних благ – «...товарів та послуг, які забезпечують неподільні вигоди, тобто, в силу самого їх існування кожен може скористатися ними незалежно від того, як багато інших людей мають від них вигоду» [17]. Окрему категорію цих благ складають чисті суспільні блага, для яких характерні ознаки невиключення, коли не існує дієвих методів обмеження доступу до блага або їхнє використання надто вартісне, та неконкурентності, коли надання послуги одному споживачу не перешкоджає її споживанню іншими і не погіршує для них його (блага) корисності. Через незацікавленість ринкових суб'єктів господарювання у продукуванні таких благ фактично єдиним джерелом їхнього фінансування залишаються кошти держави. До них можна зарахувати благоустрій територій, утримання громадських споруд тощо, витрати на надання яких покриваються, зазвичай, з МБ.

На практиці чисті суспільні блага зустрічаються досить рідко, а більшість благ мають також ознаки ринкових (приватних). До змішаних благ зараховують послуги базової та загальної середньої освіти, медичного обслуговування, послуги бібліотек і закладів культури та інші. У випадку ринкового формування ціни на такі блага через їхню високу вартість мало б місце різке звуження кола осіб, які можуть дозволити собі їх споживання. Але в Україні доступність цих благ гарантується законодавчо нормами ЮКУ, а основне навантаження з фінансування установ, які їх продукують, покладене на місцеві бюджети.

Важливим аспектом розкриття сутності видатків МБ соціального призначення є виокремлення певних ознак їхньої класифікації. Зауважимо, що у сучасній вітчизняній літературі наявна значна кількість підходів до розмежування видатків бюджетів – вони поділяються за роллю і місцем у виробництві ВВП; за роллю у відтворювальних процесах; рівнями бюджетної системи; функціональним призначенням тощо. Більшість цих ознак класифікації можна застосувати і до розмежування видатків МБ соціального призначення. Наприклад, за роллю у виробництві ВВП їх розподіляють на дві групи: видатки, пов'язані з розвитком сфери нематеріального виробництва (сфери послуг) та видатки, задіяні тільки у процесі розподілу й використання ВВП. Перша група видатків об'єднує видатки на галузі соціальної сфери (освіту, охорону здоров'я, культуру), які надають послуги нематеріального характеру, призначені для колективного (суспільного) споживання. Складовими другої групи є видатки на реалізацію заходів соціального захисту населення – фінансування соціальних допомог, житлових субсидій та інших трансфертів, матеріальну підтримку малозабезпечених сімей, сімей з дітьми тощо.

За роллю у відтворювальних процесах видатки МБ соціального призначення поділяють на поточні та капітальні (видатки розвитку). До поточних зараховують видатки соціального призначення, спрямовані на утримання мережі закладів соціальної сфери, здійснення поточних

соціальних трансфертів, тобто на забезпечення простого відтворення. Натомість видатки розвитку полягають у фінансуванні інвестицій та інноваційної діяльності (будівництво та реконструкція закладів соціальної сфери і соціального забезпечення, зміцнення матеріальної бази тощо), тобто спрямовані на розширене відтворення.

Залежно від повноти надання послуги та її наближення до споживачів видатки МБ соціального призначення поділяють на такі групи:

– видатки на фінансування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують надання першочергових суспільних послуг, гарантованих державою з максимальним наближенням до споживачів. До цієї групи зараховують видатки соціального призначення з бюджетів територіальних громад: видатки на заклади соціальної сфери локального рівня (позашкільна та дошкільна освіта; дільничні лікарні, фельдшерсько-акушерські пункти, міські, сільські та селищні заклади культури), на реалізацію місцевих програм соціального захисту населення, а також у сфері інтелектуального, духовно-культурного та фізичного розвитку;

– видатки на фінансування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують надання основних суспільних послуг, гарантованих для усіх громадян країни. До них доцільно зараховувати видатки з районних бюджетів і бюджетів міст республіканського й обласного значення: видатки на забезпечення діяльності закладів соціальної сфери районного і міського значення (загальна середня освіта, лікарні широкого профілю, пологові будинки, музеї, театри та інші заклади культури), а також фінансування державних програм соціального захисту різних категорій громадян та інші видатки;

– видатки на фінансування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують гарантовані державою суспільні послуги для окремих категорій громадян, або фінансування соціальних програм, потреба в яких існує у всіх регіонах країни. До них зараховують видатки з обласних і республіканського бюджетів: на забезпечення діяльності закладів соціальної

сфери обласного і республіканського рівня (спеціалізовані школи для дітей окремих категорій; спеціалізовані обласні лікарні; заклади культури обласного чи республіканського значення); державні програми соціального захисту інвалідів та інших пільгових категорій громадян, а також обласні і республіканські програми інтелектуального, духовно-культурного та фізичного розвитку.

Крім наведених ознак класифікації, видатки МБ соціального спрямування можуть бути розмежовані за функціональним, відомчим або програмним призначенням, за видами, характером проведення і списання та іншими критеріями.

На думку [15], відповідно до характеру потреб, на задоволення яких спрямовуються кошти, видатки МБ соціального призначення доцільно розмежовувати на дві групи, а саме:

– видатки бюджетів на задоволення первинних фізіологічних потреб людини та потреби в безпеці (забезпечення основ життєдіяльності). До цієї групи доцільно зараховувати видатки на охорону здоров'я, соціальне забезпечення, житлово-комунальне господарство. Вони призначені для гарантування безпеки життєдіяльності самого індивіда (охорона здоров'я) і створення безпечних умов його проживання (житлове і житлово-комунальне господарство).

– видатки бюджетів на забезпечення інтелектуальних і духовно-культурних потреб (просвітницькі видатки), які призначені для задоволення вторинних потреб людини (у визнанні та самореалізації). До цієї групи доцільно зараховувати видатки на освіту, фізичний та духовно-культурний розвиток, які призначені для задоволення інтелектуальних та духовно-культурних потреб індивіда.

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи викладене, можемо стверджувати про складну природу

видатків МБ соціального призначення, яка виявляється в тому, що вони є, з однієї сторони, основним засобом реалізації соціальної функції держави та, з іншої сторони, інструментом вияву функцій державних фінансів.

Отже, до фінансових пріоритетів у розбудові соціальної держави варто долучити:

- створення умов для самостійного забезпечення людиною належного рівня індивідуального добробуту для себе та членів своєї сім'ї шляхом гарантування доступності загальної та професійної освіти, медичного обслуговування, сприяння вияву приватної ініціативи через стимулювання малого бізнесу, полегшення доступу підприємців до фінансових ресурсів тощо;

- розвиток системи соціального захисту непрацездатних осіб відповідно до сформованих у країні соціальних стандартів;

- розвиток системи соціальної підтримки громадян у випадку реалізації соціальних ризиків (соціальних допомог, субсидій, пільг та ін.).

Видатки МБ соціального призначення є складним економічним явищем. Як засіб реалізації соціальної функції держави вони розкривають свою складну багатоаспектну економічну природу. Вагома економічна й суспільна значимість питань, пов'язаних із здійсненням видатків соціального призначення з МБ, різноманітність підходів до розуміння їх змісту, структури та призначення потребує наукових досліджень з цієї проблематики для формування теоретичного базису з метою підвищення ефективності використання обмежених державних коштів та рівня задоволення суспільних потреб.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

2.1. Стан формування власних доходів МБ

МБ являють собою сукупність економічних відносин, які виступають інструментом розподілу та перерозподілу ВВП і національного доходу країни, забезпечуючи тим самим створення фінансової бази місцевих органів влади з метою задоволення соціально-економічних потреб суспільства [18]. МБ займають центральне місце в економічній системі України, їх роль і значення безпосередньо зумовлені типом економічної системи, відповідними умовами для створення фінансово середовища, напрацюваннями, обраними цілями та пріоритетами що сприятимуть прискореному розвитку економічної, фінансової соціальної та інших сфер [19]. Обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування входять до складу МБ. Бюджетами МС є бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах).

З метою ефективно організації управління соціальною сферою та економікою ОМС на своїй території повинні мати в достатній кількості власні джерела фінансових ресурсів. Головними передумовами забезпечення фінансової автономії ОМС є чіткий розподіл владно-функціональних повноважень між органами державної влади та МС та надання МС повноважень щодо здійснення суспільного виробництва і задоволення потреб населення в отриманні благ і послуг. Вирішення цих завдань суттєвою мірою визначає економічну самостійність регіонів країни, адже політична незалежність й фінансова достатність МС справляє істотний вплив на формування сучасних демократичних і конкурентно орієнтованих систем [20, с. 28].

Важливе місце у формуванні доходів МБ належить розвитку ефективної системи місцевого оподаткування. Суми місцевих податків і

зборів безпосередньо формують дохідну частину бюджетів МС. Практичний досвід застосування місцевих податків і зборів в Україні говорить про їхню другорядну роль при формуванні фінансів ОМС [21].

Оскільки основна маса податків в основному сплачується залежно від доходів суб'єктів господарської економічної діяльності, то і проблему наповненості дохідної частини МБ доцільно вирішувати шляхом сприяння ОМС зміцненню та нарощуванню виробничих потужностей суб'єктів господарювання, що призведе до зростання рівня дохідності і економічного процвітання певної адміністративно-територіальної одиниці за місцем розміщення юридичної особи.

Право ОМС встановлювати місцеві податки та збори прописано у ст. 143 Конституції України [22]. Так, згідно п. 24 ч. 1 ст. 26 ЗУ «Про місцеве самоврядування» питання встановлення ставок місцевих податків та зборів обговорюються і послідовно вирішуються виключно на пленарних засіданнях місцевих ради [23]. Перелік податків та зборів, які включають до складу доходів загального фонду бюджетів ОТГ, визначено ст. 64 та ст. 691 БКУ [24].

Різноманітний спектр відносин у сфері справляння податків і зборів регламентовано ПКУ, нормами якого передбачено розподіл податків і зборів на загальнодержавні та місцеві.

Місцеві податки та збори є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад. Вони встановлюються згідно переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених ПКУ [25].

Відповідно до ст. 9 ПКУ до загальнодержавних податків і зборів віднесено: податок на прибуток підприємств; ПДФО; ПДВ; акцизний податок; екологічний податок; рентна плата та мито.

Склад доходів та видатків бюджетів районів у містах (у разі їх створення) визначається міською радою відповідно до повноважень, переданих районним у містах радам. А якщо району у місті адміністративно підпорядковані інші міста, селища або села, то склад доходів та видатків

бюджетів таких міст, селищ або сіл, обсяги міжбюджетних трансфертів визначаються у порядку, затвердженому міською радою, з урахуванням повноважень відповідних МР.

До спеціального фонду МБ зараховується 80 % екологічного податку (крім екологічного податку, визначеного п.16 ч. II ст. 29 ПКУ), в тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів, бюджетів ОТГ – 25 %, обласних бюджетів та бюджету АРК – 55 %, бюджетів м. Києва та Севастополя – 80 %.

З початку 2018 р. до МБ зараховуються: 5 % рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату (крім рентної плати за користування надрами в межах континентального шельфу та/або виключної (морської) економічної зони України), з яких 2 % – до обласних бюджетів та 3 % – до бюджетів міст обласного значення, ОТГ та районів (2 % – до районного бюджету, 1 % – до сільських, селищних та міських бюджетів у складі району); 100 % єдиного податку, що сплачується платниками єдиного податку четвертої групи, зокрема виробники сільськогосподарської продукції.

У 2018–2019 рр. зберігається норма щодо зарахування 13,44 % акцизного податку з пального до МБ. З 2020 р. 100 % акцизного податку з пального відповідно до норм БКУ зараховується до спеціального фонду ДБ.

З вищесказаного зрозуміло, що доходи МБ у частині загальнодержавних податків і зборів є величиною, на яку місцева влада має опосередкований вплив. З одного боку такі елементи податків і зборів як ставки, податкові пільги тощо, пропорції розподілу надходжень визначаються централізовано на державному рівні. Однак заходи непрямого впливу (створення робочих місць, підвищення інвестиційної привабливості території, контроль використання природних ресурсів та інше) на місцевому рівні здатні забезпечити зростання доходів МБ в цілому.

Застосування опосередкованих методів підвищення податкових доходів МБ є цілком виправданим і актуальним стосовно місцевих податків і зборів [26].

Таким чином, в частині місцевих податків і зборів місцева влада має певну самостійність. Безумовно, що установлення місцевих податків та зборів, не прописаних у ПКУ, забороняється.

До повноважень сільських, селищних, міських рад та рад ТГ щодо податків та зборів належать «встановлення ставок місцевих податків та зборів в межах ставок, визначених ПКУ; визначення переліку податкових агентів згідно із ст. 268 ПКУ (щодо туристичного збору); прийняття рішення про встановлення місцевих податків та зборів, зміну розміру їх ставок, об'єкта оподаткування, порядку справляння чи надання податкових пільг, яке тягне за собою зміну податкових зобов'язань платників податків та яке набирає чинності з початку бюджетного періоду» (п. 12.4 ст. 12 ПКУ) [25].

Зрозуміло, що повноваження місцевої влади стосовно місцевих податків і зборів є доволі широкими, проте на повинні суперечити нормам ПКУ.

Відзначимо, що відповідно до законодавства МР зобов'язані установити єдиний податок та податок на майно (в частині транспортного податку та плати за землю); вирішують питання щодо встановлення податку на майно (в частині податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) та встановлення збору за місця для паркування транспортних засобів, туристичного збору.

Сучасний стан економіки України характеризується сталим збільшенням варіювання рівнів соціально-економічного розвитку регіонів та обсягів податкових і неподаткових доходів, що надходять до МБ. Найбільшу частку при формуванні доходів МБ мають податкові надходження, в тому числі – власні доходи МБ. Самостійність МБ гарантується наповнюваністю власними та частиною закріплених за ними загальнодержавними доходами, а також правом фінансової автономії шляхом самостійного визначення напрямів використання коштів МБ. Починаючи з 2015 р. посилення фінансової децентралізації було обумовлено новаціями у формуванні дохідної частини МБ.

Як зазначалося у першому розділі кваліфікаційної роботи, до власних доходів МБ відносять єдиний податок, податок на майно, що включає в себе податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортний податок, а також плату за землю.

Для детального дослідження власних доходів МБ, що надійшли за рахунок податкових надходжень варто розглянути динаміку надходжень місцевих податків до МБ України на основі Звітів про виконання МБ АРК, областей, м. Києва та м. Севастополя за 2015-2019 рр. [27; 28; 29; 30; 31].

Важливим чинником соціально-економічного розвитку регіонів є забезпечення зростання податкових надходжень через розширення та підвищення ефективності виробництва, бо саме у цій сфері створюється нова вартість з якої сплачуються податки. Проте на сьогоднішній день податки не коректно виконують свої основні функції (фіскальну, регуляторну, розподільчу, стимулюючу та контрольну) через що низка бюджетів відчуває дефіцит коштів, які з метою вирівнювання фінансової спроможності регіонів покриваються міжбюджетними трансфертами, що зменшує ступінь самостійності МС. Оскільки податки недостатньо стимулюють розвиток економічних процесів, а навпаки провокують тінізацію економіки, то спостерігається нестабільність надходжень [32].

Отже, визначна роль у забезпеченні виконання державної функції в царині регулювання економічних процесів належить податкам, які зараховуються до МБ і становлять 40 % власних надходжень бюджетів. Проте цього не достатньо для забезпечення фінансової автономії ОМС. За досліджуваний період (2015-2019 рр.) загальна сума податкових надходжень зросла у 2,6 рази, та не зважаючи на абсолютний приріст, їх частка у МБ є динамічною. Це свідчить про те, що на фоні постійних процесів вдосконалення системи оподаткування, фіскальний потенціал податків використовується не повною мірою через ухилення сплати податків підприємствами тіньового сектора економіки, широкі податкові пільги, недосконале адміністрування роботи фіскальних органів, значну податкову

заборгованість [26].

Досвід європейських країн вказує на особливості при формуванні доходів МБ. Так, у структурі доходів МБ у Швеції переважають податки (більше 60 %), у Швейцарії – більше, ніж 45 %, у Франції, Фінляндії та Норвегії – від 35 % до 40 %. Система місцевих податків зарубіжних країн, як правило, представлена майновими, місцевими прибутковими, промисловими, податками на професію, податками, які відображають політику МОВ: екологічні, на собак, на полювання. В Україні у структурі доходів МБ також переважають податки (понад 85 %) [32].

Тобто для більш поглибленого вивчення предмету дослідження проведемо аналіз доходів обласного бюджету Полтавської області за 2017-2019 рр. [33].

Найбільш значним показником серед податкових надходжень МБ Полтавської області є ПДФО, темпи його зростання за 2017-2019 рр. значно перевищують темпи збільшення надходжень від справляння інших податків і податкових платежів [34].

Протягом 2017 - 2019 рр. він збільшився на 2,2 млрд грн, тоді як у 2015 р. відбувся незначний спад (спад відбувся в результаті змін до БКУ в результаті перерозподілу частки ПДФО між бюджетами різних рівнів), у 2018 р. в порівнянні з 2017 р. ПДФО зріс на 1,2 млрд грн. Так, зміна підходів до визначення ставок ПДФО з диференційованого на універсальний, а також зниження податкового навантаження на фізичну особу за рахунок зниження ставок ПДФО з максимальної 60 % до 18 %, впровадження податкової соціальної пільги для населення з достатньо низьким рівнем доходів позитивно вплинули на розмір надходжень до бюджету від цього податку, легалізацію доходів громадян та формування дисципліни сплати податків.

Іншу групу у податкових надходженнях посідає податок на прибуток підприємств. Він протягом 2017-2019 рр. аналогічно до ПДФО збільшився: у 2018 р. у порівнянні з 2017 р. – на 108,3 млн грн, у 2019 р. у порівнянні з 2018 р. спостерігалось значне зростання у розмірі 0,1 млрд грн. Зростання

надходжень даного податку до МБ відбулося через підвищення ефективності господарської діяльності підприємств за допомогою інвестиційних вкладень в технічне оновлення виробничих потужностей, що посприяло збільшенню фонду оплати праці, а відповідно і зростанню надходжень ПДФО.

Відповідно до податкових змін, які розпочалися з 1 січня 2015 р., відбулося реформування і податку на майно. Відбулося збільшення майнових податків, до яких зараз входять: плата за землю, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортний податок. Плата за землю має універсальний характер стягнення та є дієвим джерелом доходів МБ, оскільки вона є територіально сталою, залишається мало рухомою і не може зайняти інше розташування у відповідь на податкове навантаження. У зв'язку з цим МОВ розпоряджаються потужним фінансовим важелем для розв'язку тактичних і стратегічних соціально-політичних завдань. Плата за землю, як ресурсний податок, на противагу ПДФО, має суттєві переваги у фіскальному і в регулювальному аспектах.

Єдиний податок також впливає на розмір податкових надходжень, оскільки його частка у доходах складає від 2,0 до 5,0 %, а за 2017-2019 рр. він зріс на 368,1 млн грн, що є результатом реформи спрощеної системи оподаткування, розпочатої з кінця 2011 р. Однією з таких причин зростання стало збільшення кількості платників податку – фізичних осіб та суб'єктів малого підприємництва.

Ще однією причиною збільшення обсягів надходжень за рахунок сплати єдиного податку стало включення до нього податку з сільськогосподарських товаровиробників, у яких частка виручки від реалізації сільськогосподарської продукції за попередній бюджетний період дорівнює або перевищує 75,0 %. Його аналогом до 2015 р. був фіксований сільськогосподарський податок, обсяг якого був незначним.

Система платного природокористування з метою господарської діяльності повинна економічно стимулювати природоохоронну діяльність підприємств, установ, організацій і забезпечувати надходження до

централізованих джерел охорони та відтворення природних ресурсів. Наступним за вагомість і за питомою часткою в МБ є екологічний податок, який у 2018 р. проти 2017 р. зменшився на 0,26 млрд грн, тоді як у 2019 р. він збільшився на 0,11 млрд грн. Починаючи з 2015 р. відбувся розподіл екологічного податку між загальним та спеціальним фондом. Існування даного податку зумовлено необхідністю компенсації негативного впливу на природне середовище небезпечних та шкідливих факторів, що виникають під час господарської діяльності підприємств. Оскільки такий вплив є об'єктивно зумовленим, передбачено економічне стимулювання підприємств до скорочення забруднення навколишнього середовища.

Спостерігається поступове збільшення доходів МБ Полтавської області, так з 2017 р. по 2019 р. вони збільшилися на 1476,8 млн грн.

З одного боку збільшення доходів є позитивною ознакою у діяльності ОМС, а з іншого – це не є позитивним явищем, оскільки в загальну суму доходів включаються суми офіційних трансфертів, зростання яких негативно позначається на фінансовій автономії бюджетів МС.

Отже, здійснивши аналіз формування власних доходів МБ за рахунок податкових надходжень варто підкреслити, що фінансова децентралізація, податкова, бюджетна реформи мали в цілому досить позитивні наслідки, що посприяло зростанню доходів МБ та збільшенню їх фіскального потенціалу.

Далі розглянемо показники динаміки надходження місцевих податків і зборів до МБ Полтавської області (додаток Б), що виконана на основі звітів, опублікованих Департаментом фінансів Полтавської ОДА за 2017-2019 рр.

Як бачимо за даними додатку Б розмір місцевих податків і зборів у доходах МБ Полтавської області значно збільшився у досліджуваних 2017-2019 рр. При цьому у 2019 р. спостерігалось суттєве зростання розміру надходжень місцевих податків і зборів на 335,4 млн грн, у 2018 році також наявне значне збільшення (в розмірі 314,0 млн грн). Варто відмітити зростання частки у структурі місцевих зборів МБ Полтавської області туристичного збору, сплачуваного фізичними та юридичними особами.

Рішенням 50 сесії шостого скликання Полтавської міської ради від 10.07.2015 р. «Про встановлення місцевих податків і зборів» затверджено Положення про місцеві податки і збори.

Платниками туристичного збору є громадяни України, іноземці, а також особи без громадянства, які прибувають на територію м. Полтави, та отримують послуги з тимчасового проживання із зобов'язанням залишити місце перебування в зазначений строк. Базою справляння збору є вартість усього періоду проживання, за винятком ПДВ. Ставка збору встановлюється у розмірі 1 % до бази справляння збору. Розрахунок ставки збору у гривнях щорічно проводить ПОДПІ ГУ ДФС у Полтавській області.

Туристичний збір справляється податковими агентами, зокрема це: адміністрації готелів, кемпінгів, мотелів, гуртожитків для приїжджих та інших закладів готельного типу, санаторно-курортних закладів;

квартирно-посередницькі організації, які направляють неорганізованих осіб на поселення у будинки (квартири), що належать фізичним особам на праві власності або на праві користування за договором найму;

юридичні особи або фізичні особи-підприємці, які уповноважуються міською радою справляти збір на умовах договору, укладеного з міською радою.

За даними додатку Б видно, що надходження туристичного збору зростали протягом 2017-2019 рр., що є досить важливим для поповнення дохідної бази МБ. У 2017 р. надходження туристичного збору становили 1,1 млн грн, у 2018 р. зросли до 1,3 млн грн, а у 2019 р. збільшились до 3,0 млн грн. Тенденцію зростання сум туристичного збору можна пояснити підвищеною увагою МОВ до розвитку туристичної галузі як пріоритетної в тактичній та стратегічній перспективах.

Отже, в ході проведення податкової реформи у переліку можливих для стягнення до МБ місцевих зборів, що функціонували в Україні, залишились два місцеві збори: збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір. На нашу думку, вилучення значної кількості різноманітних

місцевих зборів з плеяди доходів МБ дещо послабила регулюючі та фіскальні властивості податкових форм.

Проведемо детальну діагностику поточного стану ТГ. Це багатостороннє дослідження стану території, вивчення та аналіз потенціалу і можливостей громади. Дослідження та базова оцінка стану території ґрунтується на статистичній інформації. Ця статистична інформація представлена взаємопов'язаними показниками, їх співвідношенням та оцінкою, а також висновками, які й будуть покладені в основу паспорту громади [35].

Сільська рада розташована поруч з містом Миргород, яке є курортом державного значення і відоме такими природними курортно - рекреаційними ресурсами як мінеральні води, зелені насадження, сприятливі кліматичні умови. З північної сторони села Гаркушинці за річкою Хорол розташований ландшафтний заказник місцевого значення «Ярмаківський». Територія заказника являє собою лісовий масив, розташований на правому березі річки Хорол і включає в себе частину затоки ріки, покритої заростями очерету, а також низькі заплавні луки.

Село Гаркушинці та Рибальське електрифіковане та газифіковане, частина доріг з твердим покриттям. Центральна частина села обладнана централізованим водопостачанням, яке забезпечується використанням двох свердловин, що розташовані в центрі села, та однієї водонапірної башти. В селі Рибальське централізоване водопостачання відсутнє.

На території Гаркушинської сільської ради працюють відділення поштового зв'язку, сільський будинок культури на 400 місць, лікарська амбулаторія, дошкільний навчальний заклад на 25 місць, спеціалізована школа I-III ступенів та приватні заклади торгівельного обслуговування. На території громади здійснює свою діяльність сільськогосподарське підприємств ТОВ Агрофірма «Прихоролля» що підпорядковується Агропромхолдингу «Астарта-Київ». Вона обробляє 1536,7263 га ріллі, в тому числі й орендовані земельні частки (паї).

Підготовка проекту Програми соціально – економічного розвитку ТГ розпочинається з ґрунтовної аналітичної роботи, в процесі якої вивчається стан розвитку відповідних галузей місцевого господарства, аналізуються результати фінансово - господарської діяльності підприємств та організацій, що розташовані на території громади, оцінюються місцеві матеріальні, фінансові, трудові та інші ресурси, необхідні для реалізації програми, підсумовуються результати виконання раніше прийнятих програм. На основі проведеного аналізу територіальна громада визначає основні показники соціально-економічного та культурного розвитку громади. Програма соціально – економічного розвитку ТГ розробляється відповідно до вимог чинного законодавства України і визначає цілі та завдання соціальної та економічної політики місцевої влади на конкретний рік та спрямована на зменшення негативного впливу фінансово – економічної кризи, створення сприятливих умов для розвитку громади, з метою формування якісного та безпечного середовища життєдіяльності громадян [36].

Для втілення в життя планів соціально – економічного розвитку ТГ необхідні кошти. Джерелами фінансування заходів запланованих на бюджетний рік є надходження доходів до МБ громади, залучені кошти зі сторони від інших підприємств та організацій, міжбюджетні трансферти, гранти та інвестиції. Фінансова самодостатність - це можливість самостійно забезпечувати виконання повноважень і надавати послуги населенню не нижче визначеного рівня. Фінансове забезпечення сільської ради реалізується через формування МБ. Принципи формування сільського бюджету ґрунтуються на зустрічному характері фінансових потоків (податки - відрахування). Формування бюджету [Назва сільської ради] сільської ради проводиться на підставі Бюджетного та Податкового кодексів України.

Згідно БКУ всі доходи МБ поділяються на:

- податкові надходження – це загальнодержавні та місцеві податки та збори (обов'язкові платежі);
- неподаткові надходження – це доходи від власності та

підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної, господарської діяльності, інші неподаткові надходження;

- доходи від операцій з капіталом;
- трансферти – це кошти одержані від інших органів державної влади (дотації, субвенції, субсидії) [24].

Основною метою [Назва сільської ради] сільської ради у податково-бюджетній сфері є підвищення ефективності фінансово-бюджетної діяльності, забезпечення стабільного функціонування ТГ шляхом зміцнення та збільшення дохідної частини сільського бюджету, підвищення ефективності, оптимізації раціонального використання бюджетних коштів. Фінансово-бюджетна діяльність – це основний інструмент регулювання та стимулювання економічних і соціальних процесів в громаді, що реалізується за рахунок бюджетних ресурсів, власних коштів установ та благодійних коштів. Малий та середній бізнес, який діє на території територіальної громади, перетворюється на важливий сектор економіки, який забезпечує та суттєво впливає на формування дохідної частини бюджету [Назва сільської ради] сільської ради.

Фінансове забезпечення Програми соціально – економічного та культурного розвитку громади можливо завдяки податків та зборів, що надходять до сільського бюджету ТГ. [Назва сільської ради] сільська рада є бюджетною установою, яка фінансується з МБ. Значну частку доходів загального фонду МБ становить плата за землю, єдиний податок та акцизний податок з реалізації палива.

Найбільшими платником податків за землю та єдиного сільськогосподарського податку є ТОВ Агрофірма «Прихоролля» Астарта Київ, що здійснює свою господарську діяльність на території [Назва сільської ради] сільської ради, а також ФОП Приходько І.І., який орендує значну кількість земель на території громади.

Єдиний податок надходить від фізичних осіб підприємців, які зареєстровані на території ТГ та Миргородського приватного орендного

сільськогосподарського інкубаторно-птахівничого підприємства. Платниками акцизного податку на пальне виступають ряд заправок, що розміщені на землях [Назва сільської ради] сільської ради і належать ТОВ «Полтава-капітал» та «Автотранс».

Також джерелом фінансування заходів передбачених планом соціально-економічного розвитку [Назва сільської ради] сільської ради є кошти залучені зі сторони, а саме кошти сплачені ТОВ Агрофірма «Прихоролля» Астарта Київ на вирішення проблем в соціально-економічній сфері села відповідно до площі земель, які обробляє дане господарство.

2.2. Оцінка стану виконання бюджету за видатками

Оскільки МБ є головним джерелом доведення кінцевих результатів суспільно-локалізованого виробництва до територіальних спільнот, які спрямовуються на задоволення потреб суспільного споживання, особливої уваги заслуговує видаткова частина МБ. Співвідношення видатків між окремими функціональними сферами визначається спрямованістю бюджетної політики [37].

Видатки МБ виступають ключовим інструментом соціально-економічного розвитку держави, оскільки шляхом зваженого перерозподілу ВВП, МОВВ та ОМС реалізуються такі важливі напрями соціально-економічного розвитку: сприяння зростанню рівня доходів населення, створення умов для надання якісних та доступних послуг, забезпечення громадян доступним житлом, сприяння стабільної позитивної динаміки розвитку АПК, активізація промислового виробництва, створення реальних механізмів підтримки малого та середнього підприємництва, задоволення потреб споживачів (підприємств і населення) економічно доступними житлово-комунальними послугами, покращення екологічного стану навколишнього середовища [38].

Пріоритетні напрями використання бюджетних коштів встановлюються під час розробки проєкту МБ, коли увага акцентується на таких постулатах: визначення граничних обсягів ресурсів для бюджетних установ і програм; кількісні та якісні показники бюджетних програм; прийняття рішень про збільшення чи скорочення фінансування діючих функцій чи програм, зменшення кількості чи припинення реалізації програм/видів діяльності; внесення змін до потреб у фінансових ресурсах залежно від коригування розміру фінансових нормативів бюджетного забезпечення; обрахунок показників результативності; врахування впливу індексу споживчих цін; приділення уваги до необґрунтованих бюджетних пропозицій; пошук заходів, спрямованих на економію фінансів. Бюджетне планування є складним аналітичним процесом, який має забезпечувати реалізацію пріоритетних напрямів бюджетної політики держави на місцевому рівні та основних пріоритетів місцевого розвитку за допомогою вирішення низки стратегічних і тактичних фінансово-економічних завдань. Результативність і послідовність діяльності ОМС залежить від системного стратегічного бачення основних напрямів розвитку територіальних громад у довго- та середньостроковій перспективах. Такий підхід дозволяє врахувати специфіку кожної галузі, чітко скоординувати дії всіх учасників бюджетного процесу для досягнення поставлених стратегічних цілей [39]. Для системи планування видатків МБ на сучасному етапі її розвитку притаманні певні риси, що ускладнює процес обґрунтованого, результативного й ефективного використання бюджетних коштів, зокрема це такі: при фінансуванні системи бюджетних установ відбувається зосередження винятково на кількісних показниках, а якісні аспекти показників фінансування залишено поза увагою (дана ситуація провокує збільшення обсягів видатків на функціонування даних установ); недосконалості у методиках результативності використання бюджетних коштів та оцінки ефективності системи бюджетного планування; занижений рівень відповідальності щодо результатів діяльності, пов'язаної із визначенням бюджетних показників; фокусування уваги на процесах

планування бюджетних показників, а не на показниках результативності, значень яких треба прагнути досягти, що порушує логічний зв'язок між понесеними витратами ресурсів і одержаними результатами; обмежене врахування стратегічних цілей бюджетної політики та пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку територіальних громад на стратегічну перспективу при плануванні видатків МБ [40].

До передумов створення збалансованої видаткової частини МБ включають: детальний аналіз виконання кошторисів за фактичними видатками бюджетних установ за минулий рік чи низку років; вивчення структури видатків МБ, їх динаміки та прогнозів на майбутні періоди; аналіз реального попиту населення на бюджетні послуги в минулому річному періоді; прогнозні обчислення груп споживачів за кожним видом послуг на перспективу; вивчення можливості об'єднання бюджетних установ з низькою наповнюваністю за умови збереження якості надання послуг; вивчення громадської думки щодо переліку надаваних бюджетних послуг на наступний рік; опрацювання законодавства, нормативно-правових актів, рішень ЦОВВ, які регулюють обсяги фінансування і вступають в дію з початку певного планового періоду; формування, узгодження та затвердження у відповідних нормативних документах основних напрямів бюджетної політики та програм соціально-економічного розвитку; своєчасне прийняття рішень щодо втілення в життя заходів щодо реформування діяльності бюджетних установ.

Передумовою підвищення ефективності й доцільності видатків МБ є моніторинг результативності управління фінансовими ресурсами, який проводиться з метою забезпечення поточного управління видатками, підвищення достовірності основних показників, які характеризують поточний фінансовий стан, недопущення фактів безгосподарського використання грошових коштів, забезпечення своєчасного фінансування видатків, виконання взаємних зобов'язань [41]. Таким чином, від раціональності побудованої системи МБ залежить ефективність

функціонування усієї бюджетної системи, успішне здійснення фінансової політики та, відповідно, соціально-економічний розвиток країни.

Сконцентровані в МБ кошти призначаються для здійснення заходів у соціально-економічній сфері, забезпечення безпеки і оборони адміністративно-територіальної одиниці. За допомогою МБ реалізуються місцеві програми функціонування і розвитку промисловості, агропромислового комплексу, інших галузей народного господарства, розв'язання екологічних проблем, щодо використання досягнень науково-технічного прогресу та розвитку культури території і країни в цілому, по боротьбі зі злочинністю, підтримці матеріального рівня життя населення та окремих соціально незахищених верств населення тощо. Ці завдання паритетно значущі для розвитку всіх територій держави. Серед основних цілей регіональної політики наведемо такі: створення єдиного економічного простору, вирівнювання базових умов соціально-економічного розвитку регіонів; першочерговий розвиток регіонів, які мають пріоритетне значення для держави; регулярне підняття рівня соціальних стандартів в усіх регіонах. Переважно видатки МБ традиційно спрямовуються на соціально-культурну сферу (соціальний захист, соціальне забезпечення, освіту, охорону здоров'я, культуру, мистецтво, фізичну культуру і спорт). Підвищення рівня життя населення на місцях в основному визначаються зацікавленістю ОМВ в ефективному розпорядженні наявними ресурсами регіонального розвитку.

За допомогою МБ втілюються загальнодержавні програми, пов'язані з розвитком різних галузей економіки, в першу чергу сільського господарства як частини агропромислового комплексу держави; відбувається підтримка вітчизняних товаровиробників, фінансуються програми, заходи яких спрямовані на підвищення життєвого рівня громадян. Разом з цим МБ відіграють важливу роль у фінансуванні суспільних послуг, в першу чергу, соціального характеру.

За рахунок видатків МБ фінансуються заклади культури, фізичної культури і спорту, молодіжні програми тощо. Більше того, основна частина

деяких видів послуг надається переважно ОМС. Пріоритетним напрямком перетворення МБ у дієвий інструмент соціально-економічного розвитку регіону повинне стати удосконалення таких аспектів їх формування, розподілу і використання бюджетних коштів: збільшення, розширення і зміцнення фінансової основи МС за рахунок удосконалення податкового законодавства, ідентифікації нових інструментів залучення фінансових ресурсів та реалізації інноваційно-інвестиційних програм на території адміністративно-територіальної одиниці; застосування новітніх підходів до формування видаткової частини МБ в умовах децентралізації управління фінансами, залученими до бюджету; підвищення адекватності системи регулювання міжбюджетних відносин та оперативності надання міжбюджетних трансфертів; впровадження середньо- і довгострокового планування МБ; здійснення кількісної та якісної оцінок виконання МБ послідовно на всіх стадіях його практичної реалізації; підвищення ролі превентивних заходів та удосконалення процедур контрольної діяльності у разі порушень бюджетного законодавства, точне визначення посадових осіб, відповідальних за кожен напрямок реалізації бюджетної політики на місцевому рівні.

ПЦМ у бюджетному процесі – це система планування та управління бюджетними коштами в середньостроковому періоді, спрямована на розробку та реалізацію бюджетних програм орієнтованих на досягнення конкретної мети. Управління видатками бюджету є важливою частиною бюджетної політики і обумовлено станом бюджетного процесу, порядком планування, затвердження, виконання і контролю бюджету у видатковій частині. Тому вдосконалення практики бюджетування доцільно розглядати як інструмент підвищення рівня ефективності щодо спрямування бюджетних коштів на пріоритетні напрями.

На регіональному рівні розробка цільових програм, фінансування, моніторинг і звітність щодо їх виконання регламентуються такими законодавчими актами: БКУ від 08.07.2010 № 2456-VI [24], ЗУ «Про

державні цільові програми» від 18.03.2004 № 1621-IV [42], ЗУ «Про державне прогнозування та розроблення програми економічного і соціального розвитку України», Програмою діяльності КМУ та Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» [43], Постановою КМУ «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм» від 31.01.2007 р. №106 [44], Наказом Мінфіну України «Про деякі питання запровадження ПЦМ складання та виконання МБ» від 26.08.2014 № 836 [45], Наказом Мінфіна України «Про затвердження Основних підходів до запровадження програмно-цільового методу складання та виконання МБ» від 02.08.2010 р. №805, Наказом Мінекономіки України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення РЦП, моніторингу та звітності про їх виконання» від 04.12.2006 р. № 367 [46] та іншими чинними нормативно-правовими актами.

Аналіз досвіду впровадження ПЦМ економічно розвинутими країнами світу підтверджує використання цього методу як ефективного інструменту розподілу бюджетних ресурсів для задоволення державних потреб, який дає змогу встановлювати чіткі пріоритети в межах існуючих фінансових ресурсів та звітувати перед громадою про ефективність надання державних послуг [47].

Використання комплексу заходів при запровадженні ПЦМ забезпечує низку переваг: з'являється можливість обирати обґрунтовані рішення з урахуванням способів реалізації різних сценаріїв розвитку з урахуванням перспективності наслідків прийнятих рішень; реалізація контрольних заходів протягом бюджетного процесу: починаючи від підготовки проєкту бюджету, затвердження бюджету до витрачання коштів, шляхом встановлення переліку показників результативності, ефективності та дієвості і порівняння фактично отриманих результатів із запланованими; зацікавленість та активізація діяльності всіх учасників бюджетного процесу відносно збільшення віддачі від використання коштів; заміна контролю за цільовим використанням коштів на контроль за відповідністю досягнутих результатів визначеним на

етапі планування цілям; одержання економії бюджетних коштів за рахунок підвищення ефективності роботи державного сектора та раціонального розподілу бюджетних коштів за пріоритетними напрямками; можливість робити порівняльний аналіз пропонованих варіантів програм за критерієм очікуваних результатів і розміру витрат; можливість вилучення дубльованих програм; переміщення акцентів у бюджетному процесі з «управління бюджетними ресурсами (витратами)» на «управління проміжними і кінцевими результатами»; можливість одержання оберненої інформації від громадян про рівень задоволення соціальними і адміністративними послугами за рахунок бюджетних коштів та на підставі цієї інформації встановлення пріоритетів у межах існуючих фіскальних обмежень; завдяки наявності чітко зрозумілих цілей, завдань, які вирішуються, потрібно забезпечити ефективний бюджетний процес, зростання контролю за підсумками виконання бюджетних програм; проведення оцінки діяльності учасників бюджетного процесу щодо досягнення цілей і завдань, аналіз причин неефективності їх роботи; чітке розмежування відповідальності за реалізацію бюджетних програм між головним розпорядником коштів і безпосередніми виконавцями; підвищення відповідальності розпорядників бюджетних коштів за фінансовим забезпеченням бюджетних програм і результатів виконання [48; 49].

Таким чином, практика звернення до ПЦМ (за правильного і точного застосування методики її реалізації) позитивно впливає на процес виконання видаткової частини МБ України, адже продумана і законодавчо закріплена методика його використання стверджує, що мінімально вкладені бюджетно-фінансові ресурси мають забезпечувати прозорий бюджетний процес, гарантувати цільове й ефективне використання наявних коштів, бути зорієнтовані на прогнозований максимальний соціально-економічний результат [50].

На відміну від ДБ України у складі видатків МБ України відсутні видатки на забезпечення безпеки держави, національну оборону, міжнародну

діяльність, обслуговування державного зовнішнього боргу, фундаментальні наукові дослідження, поповнення матеріальних запасів і резервів. При цьому, фінансування заходів, покладене на МБ, також важливе з огляду на соціальну спрямованість, оскільки фінансування соціальної сфери є пріоритетом бюджетної політики [51, с. 295].

На основі даних звітності Департаменту фінансів Полтавської облдержадміністрації [52; 53; 54] про виконання МБ проаналізуємо виконання зведеного бюджету Полтавської області за видатками у 2017-2019 рр.

Загальний обсяг видатків у 2018 р. порівняно 2017 р. збільшився на 1446,3 млн грн (або на 45,5 %), у 2019 р. спостерігається збільшення на 657,4 млн грн (або на 14,2 %). Разом з тим відбулись зміни у структурі видатків загального і спеціального фондів. По загальному фонду бюджету у 2018 р. порівняно з 2017 р. абсолютний приріст склав 529,6 млн грн (збільшився на 23,5 %), у 2019 р. порівняно з 2018 р. – 123,7 млн грн (або на 4,4 %). По видаткам спеціального фонду спостерігається стабільна ситуація: у 2018 р. порівняно з 2017 р. – збільшився на 916,7 млн грн (або на 99,7 %), у 2019 р. порівняно з 2018 р. – зріс на 533,7 (або на 29,1 %).

У структурі видатків зведеного бюджету Полтавської області за фондами переважають видатки загального фонду, що у загальній структурі складали: у 2017 р. – 71,0 %, у 2018 р. – 60,3 %, у 2019 р. – 55,1 %. Частка видатків спеціального фонду у загальній структурі відповідно коливалась: у 2017 р. – 29,0 %, у 2018 р. – 39,7 %, у 2019 р. – 44,9 %.

Дану тенденцію можна пояснити внесенням змін щорічних кошторисів щодо обсягів спрямування бюджетних коштів на виконання програм соціально-економічного розвитку відповідної АТО, пов'язаних з реалізацією інноваційної та інвестиційної діяльності.

З метою повноцінного виконання МБ, у бюджетному процесі виділяють плановий етап, що набуває особливої актуальності в рамках програмно-цільового методу. Планові показники повинні бути обґрунтовані,

співставні з результатами попередніх бюджетних періодів, а також мають враховувати пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку регіону чи держави в цілому.

Планові показники виконання зведеного бюджету Полтавської області за видатками протягом 2016-2019 рр. невиконані. Місцеві бюджети області за 2016-2017 рр. за видатками загального фонду виконані на 97,4 % та 96,4 % до планових асигнувань з урахуванням змін, видатки спеціального фонду – 90,7 % та 93,1 % відповідно.

Виконання видаткової частини по соціальних галузях (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист населення, фізична культура і спорт, культура і мистецтво) за загальним та спеціальним фондами 2016-2017 рр. менше затверджених кошторисних призначень з урахуванням змін, тобто на ці галузі недофінансування складає 920,4 млн грн (додаток В).

На 2017-2019 роки по загальному фонду статті захищених видатків: оплата праці з нарахуваннями, харчування, медикаменти, оплата комунальних послуг тощо в галузях освіти, охорони здоров'я, культури, соціального захисту населення, спорт та інші соціальні галузі затверджені у відповідності до розрахункової потреби.

Кредиторська та дебіторська заборгованості бюджетних установ Полтавської області у 2017-2019 рр. характеризуються по загальному фонду зростанням.

З метою недопущення недостатніх розмірів фінансування різних сфер, фрагментарність та непослідовність бюджетного планування, неефективна структура бюджетного планування, його недостатня соціальна спрямованість, визначаються прогнозні показники. Згідно статті 21 БКУ МДА, виконавчі органи відповідних місцевих рад формують та схвалюють прогноз МБ на наступні за плановим два бюджетні періоди відповідно до прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку держави і відповідної території, державних цільових програм, який базується на прогнозуванні ДБ України [55; 56].

Бюджет розвитку МБ Полтавської області на 2016 р. затверджений в розмірі 1902,8 млн грн, на 2017 р. – 2510,6 млн грн. Фактично кошти до бюджету розвитку за 2016-2017 рр. надійшли у повному обсязі.

З фактичних надходжень бюджету розвитку спрямовано коштів у 2016 р. 1506,1 млн грн або 79,0 % від отриманих, у 2017 р. – 2136,9 млн грн (85,0 %).

Станом на 01.10.2018 р. залишок коштів бюджету розвитку МБ Полтавської області становить 1313,0 млн грн, в тому числі обласного бюджету 370,7 млн грн.

На нашу думку, ПЦМ є одним з ефективних методів планування й фінансування бюджетних видатків. ПЦМ застосовується, починаючи зі складання проекту, відповідно до розділу VI БКУ в бюджетному процесі на рівні МБ, які мають взаємовідносини з ДБ.

Головними розпорядниками фінансових ресурсів на території Полтавської області розроблено проекти паспортів бюджетних програм, що затверджені сумісними наказами з відповідними фінансовими органами.

У Полтавській області протягом 2016-2017 рр. та січня-вересня 2018 р. діяли 1369, 1627 та 1800 відповідно регіональних програм, на забезпечення їх виконання за рахунок усіх джерел фінансування спрямовано до 11,1 млрд грн. Основна частина видатків регіональних програм передбачені на розвиток медицини, освіти, культури, медицини, туризму, спорту, ЖКГ, соціального захисту населення, благоустрою АТО і мають соціальний напрям.

МБ області на досліджуваний період передбачено надання субвенції ДБ на реалізацію заходів в межах програм соціально-економічного та культурного розвитку регіонів. Протягом 2016-2018 рр. передбачено фінансування на виконання програм на загальну суму 177,5 млн грн, в тому числі з обласного бюджету 72,3 млн грн (40,7 % від загальної суми витрат).

Протягом 2018 р. рішеннями Полтавської обласної ради було затверджено програми, які спрямовано на соціальний розвиток території, її

благоустрій, розв'язання екологічних і демографічних проблем:

Програма економічного і соціального розвитку області на 2020 р.;

Обласна Програма підвищення рівня безпеки дорожнього руху на 2018 – 2020 рр.

Програма енергоефективності Полтавської області на 2018 – 2020 рр.

Програма зайнятості населення Полтавської області на 2018 – 2020 рр.

Регіональна цільова Програма створення та ведення містобудівного кадастру Полтавської області на 2019 – 2020 роки;

Обласна програма «Екологічні ініціативи області на 2019-2021 рр.»;

Програма розвитку та підтримки аграрного комплексу Полтавщини за пріоритетними напрямками на період до 2020 р. (в новій редакції);

Стратегія розвитку туризму та курортів області на 2019 – 2029 рр.

Для оцінки виконання видаткової частини обласного бюджету Полтавської області нами виконано горизонтальний (аналіз динаміки обсягів видатків) і вертикальний (аналіз структури обсягів видатків) аналізи. Розглянемо показники виконання зведеного бюджету Полтавської області протягом 2017-2019 рр. [57-59] у розрізі кодів функціональної класифікації видатків та кредитування МБ у динаміці видатків за основними видатковими статтями МБ Полтавської області. Загальний темп росту видатків у 2019 р. до 2017 р. становить 3,8 %. При цьому, найбільшим позитивним темпом росту характеризуються транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації та інформатика (94,7 %), будівництво та регіональний розвиток (93,9 %), обслуговування боргу (62,7 %), охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки (60,0 %), державне управління (62,6 %), фізична культура і спорт (55,8 %). Негативний темп росту фіксується для цільових фондів (86,7 %), сільське і лісове господарство, рибне господарство та мисливство (67,7 %), соціальний захист та соціальне забезпечення (38,2 %).

Таким чином, у 2019 р. обсяг видатків зведеного бюджету Полтавської області сформувався у розмірі 21821,6 млн грн, більшою мірою за рахунок

спрямування видатків на освіту (7089,1 млн грн), соціальний захист та соціальне забезпечення (3872,6 млн грн), охорону здоров'я (2604,8 млн грн), житлово-комунальне господарство (1412,2 млн грн). Найменші обсяги видатків спрямовувалися на обслуговування боргу (0,3 млн грн), сільське і лісове господарство, рибне господарство та мисливство (32,9 млн грн), запобігання та ліквідацію надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха (5,6 млн грн), громадський порядок та безпека (29,8 млн грн), засоби масової інформації (19,2 млн. грн.), охорону навколишнього природного середовища та ядерну безпеку (120,5 млн грн).

Оскільки структура видатків у МБ протягом 2017-2019 рр. змінювалась, проведемо аналіз за роками. У 2017 р. найбільшу частку у загальній структурі видатків становили соціальний захист та соціальне забезпечення (29,8 %), видатки на освіту (23,3 %), охорону здоров'я (16,7 %). У 2019 р. порівняно з 2017 р. видатки на освіту зросли на 45,0 % (збільшивши свою частку у загальній структурі до 32,5 %), видатки на охорону здоров'я зменшилися на 25,8 % (зменшивши свою частку у загальній структурі до 11,9 %), видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення також зменшилися на 38,2 % (зменшивши свою частку у загальній структурі до 17,7 %). Зауважимо також, що на 1,0 % збільшилась частка видатків на житлово-комунальне господарство: з 5,5 % до 6,5 %, частка видатків на державне управління за рік збільшилась на 2,9 %, а видатки на транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації, інформатику та культуру, мистецтво – залишилися майже незмінними.

Протягом 2018 р. частки видатків на освіту, соціальний захист та соціальне забезпечення, охорону здоров'я продовжують тенденцію до збільшення відповідно до 33 %, 22 %, 24 %. При цьому, темп приросту у порівнянні з 2014 р. був значно меншим: для видатків на освіту – лише 8 %, для видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення – 12,3%, для видатків на охорону здоров'я – 6,7 %. Видатки на ЖКГ зменшилися до 5 % у загальній структурі (обсяги скоротилися на 58,5 %).

Дослідивши 2018 рік, загалом спостерігаємо незначний, але позитивний темп приросту по основним статтям: ЖКГ – 9,7 %, соціальний захист та соціальне забезпечення – 2,9 %, державне управління – 35,1 %, охорона здоров'я – 5,5 %, освіта – 25,1 %, транспорт та транспортна інфраструктура – 48,5 %. Останній приріст пов'язаний з масштабним будівництвом транспортних розв'язок обласного значення. Культура і мистецтво характеризуються темпом скорочення у розмірі – 6,0 %. Така тенденція суттєво на загальну структуру не вплинула.

Зміцнення фінансової основи [Назва сільської ради] сільської ради дасть можливість спрямувати видатки сільського бюджету на виконання Програми соціально–економічного та культурного розвитку громади, яка направлена на збереження і розвиток людського та соціального капіталу, шляхом підвищення ефективності і стабільності соціального захисту населення, медичного обслуговування та надання якісних освітніх послуг.

В зв'язку з внесенням змін до Бюджетного та Податкового кодексів збільшилися надходження до МБ [Назва сільської ради] сільської ради. Що в свою чергу дозволило витратити більше коштів на фінансування нагальних питань.

Так порівняно з 2015 роком видатки сільського бюджету щорічно збільшувалася майже вдвічі і в 2020 році склали 4831,8 тис. грн. Найбільшу питому вагу склали витрати на об'єкти соціальної сфери, а саме на заклади освіти, охорони здоров'я та культури. Збільшилися видатки на ремонт сільських доріг та об'єктів благоустрою.

Проаналізувавши видаткову частину сільського бюджету в розрізі економічної класифікації видатків можна зробити висновок, що найбільша питома вага припадає на оплату праці працівників, будівництво та ремонт об'єктів соціальної сфери села. Збільшення надходжень до МБ дозволило побудувати водонапірну башту та водогін в селі Гаркушинці, зробити поточний ремонт дорожнього покриття по селах [Назва сільської ради] сільської ради і відремонтувати приміщення дитячого садка, школи,

амбулаторії та будинку культури.

Основною метою планування соціально – економічного розвитку громади є забезпечення зростання рівня життя громадян і підвищення його якості шляхом вирішення низки соціальних проблем, суттєвого зростання обсягів залучення інвестицій, в результаті розвитку конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва та захист інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі. Поліпшення житлово-побутових умов сільського населення є одним з найактуальніших завдань подальшого соціально - економічного розвитку ТГ. Більша частина об'єктів соціальної сфери на території [Назва сільської ради] сільської ради не відповідає сучасним вимогам через зношеність, застарілість, низький рівень інженерної оснащеності. Це створює неприйнятні умови проживання молоді в сільській місцевості та є причиною переїзду в місто для постійного проживання. Здоров'я населення є важливою цінністю та передумовою економічної продуктивності та процвітання нації. Тому здоров'я людини – це один з пріоритетів розвитку, який передбачає, що кожен мешканець має право на високі стандарти охорони здоров'я і доступ до якісної медичної допомоги [35].

З метою поліпшення управління соціальним розвитком громади створюється комісія, яку очолює сільський голова. До її складу залучаються посадові особи сільської ради, депутати сільської та районної ради, члени виконкому, представники закладів освіти, охорони здоров'я, культури, сільськогосподарських і комунальних підприємств, приватні підприємці та представники від громадськості. На першому засіданні комісії розглядаються організаційні питання та визначаються обов'язки і послідовність дій всіх членів комісії та терміни виконання розробки Програми соціально – економічного та культурного розвитку [Назва сільської ради] сільської ради. Спочатку виявляють та обґрунтовують найважливіші проблеми громади, які мають пріоритетне значення. Головними проблемами, що потребували першочергового вирішення стали:

капітальний та поточний ремонт дорожнього покриття сільських доріг;
будівництво та капітальний ремонт водопровідної мережі села
Гаркушинці та села Рибальське;

впорядкування стихійного сміттєзвалища та організація вивезення.

Потім ці питання виносять на розгляд жителів ТГ, які мають переважне право вирішувати як розпоряджатися коштами МБ. З метою визначення думки жителів громади щодо проблем, які вони вважають найбільш серйозними, щодо їхнього бачення ТГ в майбутньому, представниками комісії було розроблено анкету та проведено опитування громадян. В результаті чого отримали узагальнену інформацію, яка відображає загальну думку представників різних соціальних груп громадськості.

Проаналізувавши думку громади формується проект Програми соціально – економічного та культурного розвитку [Назва сільської ради] сільської ради з подальшим винесенням на розгляд сесії сільської ради. Затвердження цієї Програми на наступний рік відбувається в грудні поточного року разом із затвердженням сільського бюджету [Назва сільської ради] сільської ради на наступний бюджетний період. Адже завдання і заходи Програми соціально – економічного та культурного розвитку ТГ повинні бути узгоджені з бюджетом сільської ради на відповідний рік. У процесі виконання Програма соціально – економічного та культурного розвитку [Назва сільської ради] сільської ради може уточнюватися. Зміни та доповнення до Програми затверджуються на черговій сесії сільської ради за поданням сільського голови.

На 3 сесії 7 скликання від 22.12.2015 р. при формуванні сільського бюджету на 2016 рік було затверджено Програму соціально – економічного та культурного розвитку [Назва сільської ради] сільської ради на 2016 рік. Для забезпечення сталого економічного і соціального розвитку [Назва сільської ради] сільської ради, на основі проведеного аналізу результатів розвитку за попередні роки, враховуючи нагальні потреби і можливості сільського бюджету району на 2016 рік було визначено основні пріоритетні

завдання та розроблено заходи щодо їх реалізації. Відповідно до цієї програми в першу чергу необхідно було розробити генеральний план села Гаркушинці та села Рибальське. Тому що забезпечення розроблення містобудівної документації на території [Назва сільської ради] сільської ради є одним з головних напрямів роботи для системної реалізації державної і регіональної політики, динамічного збалансованого соціально-економічного розвитку території, гармонійного узгодження інтересів всіх зацікавлених сторін та ефективної взаємодії влади, бізнесу і громадськості, що дасть можливість залучення інвестицій у розвиток ТГ. З цією метою виділили кошти на виготовлення топографічного та генерального планів села Гаркушинці та села Рибальське в сумі 324773,00 грн. Розвиток інфраструктури – є запорукою розвитку ТГ. Дорожньо-транспортний комплекс є важливою складовою у структурі [Назва сільської ради] сільської ради який спрямований на задоволення потреб населення громади у якісному та безпечному обслуговуванні транспортними засобами. З цією метою було виділено з сільського бюджету кошти і проведено капітальний ремонт дорожнього покриття асфальтних доріг по селі Гаркушинці на суму 599715,00 грн.

З метою вирішення завдань по удосконаленню дорожньо - транспортної інфраструктури та технічного переоснащення житлово - комунальної галузі в Програмі соціально – економічного та культурного розвитку [Назва сільської ради] сільської ради на 2017 рік передбачено продовжувати поточний ремонт сільських доріг. На ці цілі було витрачено кошти на ямковий ремонт асфальтних доріг по с. Рибальське в сумі 138951,00 грн. Також було заплановано і виконано капітальний ремонт водогону по вулиці Козацька с. Гаркушинці на суму 115867,00 грн.

Програма соціально – економічного та культурного розвитку [Назва сільської ради] сільської ради на 2018 рік передбачала заходи по підготовці до будівництва водонапірної вежі, а саме виготовлення проектно-кошторисної документації. Також заплановано поточний ремонт ґрунтових

доріг села Гаркушинці та села Рибальське. На підсипку ґрунтових доріг сільської ради щебенем протягом 2018 року було використано кошти в сумі 172000,00 грн та проведено поточний ямковий ремонт асфальтних доріг по с. Гаркушинці на суму 274523,00 грн.

ЖКГ, як основа соціальної сфери життя людини, є однією з найменш сучасно оснащених об'єктів. Кризові явища в суспільстві та нестача бюджетних фінансових ресурсів призвели до подальшого суттєвого загострення цієї проблеми на території сіл Гаркушинці та Рибальське. З метою розвитку комунальної інфраструктури в Програмі соціально – економічного та культурного розвитку [Назва сільської ради] сільської ради на 2019 рік ключовим завданням виступало будівництва водонапірної вежі в с. Гаркушинці. На ці цілі було направлено коштів в сумі 1003360,00 грн. Також виконано капітальний ремонт водогону по вулиці Шевченка с. Гаркушинці на суму 195368,00 грн. За допомогою ТОВ Агрофірма «Прихоролля», яка виділила техніку та людські ресурси було впорядковано стихійне сміттєзвалище, що утворилося на території с. Гаркушинці.

Протягом 2020 року значну частину сільського бюджету, а саме 1291092,00 грн було виділено на будівництво водопровідної мережі вулиць села Гаркушинці де було відсутнє водопостачання. Проводили роботи по підтримці дорожнього покриття асфальтних та ґрунтових доріг, шляхом ямкового ремонту по с. Гаркушинці та с. Рибальське на суму 367151,00 грн.

В кінці року, в зв'язку з реорганізацією [Назва сільської ради] сільської ради шляхом об'єднання, було укладено договір про співпрацю ТГ, що ввійшли до складу Миргородської ТГ з метою організації вивезення твердих побутових відходів від населення на легалізоване сміттєзвалище.

Після реформування ТГ [Назва сільської ради] сільської ради за перше півріччя 2021 року до бюджету Миргородської міської ТГ від платників податків на території села Гаркушинці та села Рибальське, надійшло коштів в сумі 2838,40 тис. грн. З них 85,3 % в сумі 2421,70 тис. грн. використано на фінансування видатків даної території. Найбільше коштів направлено на

Гаркушинську гімназію в сумі 1460,60 тис грн., що становить 60,3 % загальної суми видатків. На другому місці утримання органів місцевого самоврядування – 14,9 %, що складає 359,80 тис. грн. Найменше коштів виділено на заклади охорони здоров'я та соціального захисту, відповідно 2,5 % та 3,3 %, що негативно характеризує систему управління ТГ.

Висновки до розділу 2

У сучасних умовах переходу до управління МБ за ПЦМ виконання видаткової частини МБ безумовно пов'язано із ефективністю його впровадження та наявністю дієвого контролю за використанням фінансів. Завдяки здійсненню законодавчо рекомендованих заходів в межах застосування й впровадження ПЦМ на рівні МБ створюються умови для забезпечення сталого виконання їх видаткової частини, підвищуються як результативність, так і ефективність роботи ОМС та інших учасників бюджетного процесу, створюються передумови для економії витрат і збільшення доходів МБ.

Оцінка виконання видаткової частини зведених бюджетів Полтавської області вказує на соціальний характер спрямування видатків. У загальній структурі видатків спостерігається переважання витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення, освіту, охорону здоров'я.

Тенденції зростання фінансових витрат у структурі досліджених МБ за певного рівня спрямування фінансових ресурсів сприяють дотриманню достатнього рівня задоволення потреб населення області у якісних соціальних послугах та дозволяють закладам освіти надавати затребувані на ринку праці якісні послуги в освітянській сфері; реалізуються пріоритетні інвестиційні проекти соціально-економічного розвитку області; забезпечується функціонування систем життєзабезпечення населення, реформування та розвиток ЖКГ; забезпечується публічність і прозорість

діяльності місцевих органів влади. Фінансові вливання є умовою реалізації пріоритетних завдань соціально-економічного та культурного розвитку області.

Внесення змін до Податкового та БКУ дало можливість [Назва сільської ради] сільській раді наповнити МБ більшою мірою. Що дозволило використовувати кошти не тільки на першочергові цілі – заробітну плату працівників установи та на оплату енергоносіїв, а й направити кошти на розвиток села: будівництво, реконструкцію та капітальний і поточний ремонт об'єктів соціального значення. Дозволило направити кошти на виготовлення сучасної містобудівної документації, адже її відсутність призводила до хаотичної забудови села Гаркушинці та села Рибальське, використання територій не за призначенням, виникнення труднощів в інженерному забезпеченні об'єктів.

Програма соціально-економічного та культурного розвитку [Назва сільської ради] сільської ради тісно пов'язана з сільським бюджетом ТГ на відповідний бюджетний рік. Планування проводиться на один рік, але це дає змогу під заплановані заходи передбачити кошти, які безпосередньо надійдуть до МБ в поточному році. В результаті чого Програма соціально-економічного та культурного розвитку [Назва сільської ради] сільської ради виконується щорічно стовідсотково.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

3.1. Актуалізація бюджетної діяльності територіальних громад

Враховуючи політико-економічні обставини держави на даний час важливою підмогою реалізації ефективної бюджетної політики є визначення її основних напрямів, базуючись на пріоритетах соціально-економічного розвитку держави, завданнях грошово-кредитної політики та напрямках зовнішньоекономічної діяльності. Для ефективного використання державних та місцевих видатків необхідно більшою мірою фінансувати наукові розробки, енергозбереженню й ресурсоефективності економіки. Фінансові ресурси держави та МБ доцільно спрямувати на вирішення першочергових для держави та регіонів завдань: сприяння розробці й використанню інновацій, реалізація різнопланових інновацій, розвиток людського капіталу. За таких обставин створені умови для виконання державницьких функцій, підтримки фінансової спроможності держави та окремих територій та досягнення позитивних показників соціально-економічного розвитку.

Сконцентрувати свою увагу доцільно на нагальних питаннях виконання видаткової частини МБ України, які вказують на:

необхідність узгодження витрат на оплату плату, оскільки ця стаття витрат є основною у кошторисах бюджетних установ, що призводить до зростання в абсолютних сумах видатків МБ України;

посилення інвестиційної складової МБ, за умови збереження обсягів видатків МБ на соціальну сферу, житлово-комунальне господарство, соціальне забезпечення та соціальний захист;

раціонально обґрунтоване спрямування бюджетних коштів на вирішення проблем у соціальній і економічній сферах життєдіяльності регіонів (рівень створення нових робочих місць, рівень народжуваності і

смертності, стан екологічної безпеки, охорона здоров'я, забезпечення житловим фондом, освіта, культура і т.д.).

В Україні достатнього поширення набув досвід розробки і реалізації програм заради підвищення доступності житла. Такі програми сфокусовані на фінансовому забезпеченні житлового будівництва, питаннях реконструкції житлового фонду, оскільки переважна частка житлового фонду перебуває в незадовільному згідно будівельних норм стані і потребує нагальної реконструкції. Фізичний знос житлового фонду в середньому по Україні станом на початок 2019 р. перевищує 47,2 % за верхньої межі норми фізичного зносу 20 %. Серед програм, які сформовано на принципах комбінованого та бюджетного фінансування, і які прив'язані до житлового будівництва, реалізуються:

на державному рівні - Державна цільова соціально-економічна програма будівництва (придбання) доступного житла на 2010-2017 рр. [60];

на регіональному рівні Полтавської області – Обласна програма забезпечення молоді житлом на 2018-2022 роки [61];

на місцевому рівні –

Міська комплексна програма забезпечення житлом учасників АТО, операції об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької і Луганської областей, та членів їх сімей на 2017-2020 роки у м. Кременчуці у новій редакції [62];

Програма забезпечення молоді житлом в м. Кременчук на 2016-2020 роки [63];

Програма забезпечення учасників АТО та членів їх сімей житлом у 2017-2020 роках в Карлівському районі Полтавської області [64];

Сільська програма забезпечення молоді житлом на 2017-2020 роки (с. Терешки) [65];

Районна програма забезпечення молоді житлом на 2016-2020 роки [66];

Програма забезпечення житлом окремих категорій громадян у м.

Горішні Плавні на 2018-2022 роки [67];

Програма забезпечення молоді житлом у м. Полтава на 2018 – 2022 роки [68];

Міська програма забезпечення житлом лікарів у місті Кременчуці на 2018-2024 роки [69];

Програма забезпечення житлом окремих категорій громадян на 2019-2020 роки (м. Решетилівка) [70].

Обласна програма забезпечення молоді житлом на 2018-2022 роки ставить за мету підвищення рівня забезпечення громадян, які мають потребу у поліпшенні житлових умов відповідно до законодавства, житлом за допомогою удосконалення наявного та втілення в практику оновленого результативного інвестиційно-фінансового механізму державної підтримки придбання (будівництва) доступної житлової площі. Проте, з урахуванням скорочення фінансування регіональної програми будівництва доступного житла, кількості житлових споруд, введених в експлуатацію в рамках реалізації програми будівництва доступного житла, стає на часі питання розширення переліку інструментів фінансової підтримки житлового будівництва та внесення змін до механізмів фінансування.

Показники представлені у звітах виконання паспортів бюджетних програм говорять про низьку результативність виконання програми через критично недостатні обсяги її фінансування проти передбачених планових обсягів залучення фінансових ресурсів за постійному тренді зростання кількості сімей, що потребують суттєвого покращення житлових умов. Враховуючи вище сказане, згідно показників тактичного планування в межах напрямів бюджетної політики, сплановано державну підтримку реалізації житлових програм по Полтавській області (на регіональному рівні) до 2022 р. Для реалізації завдань програми сплановано використовувати диференційований підхід до залучення коштів з державного, обласного та МБ. Як результат, у 2019 р. житлове будівництво, під впливом дії бюджетних програм та надходження капітальних інвестицій зросло на 4,0 % відносно

2018 р. Основними позитивними факторами реалізації заходів регіональних і місцевих програм щодо забезпечення молоді житлом стало збільшення капітальних видатків обласного бюджету на понад 40,0 %, зростання фінансового потенціалу і поточної фінансової спроможності будівельних підприємств, продовження, хоч і малими кроками, функціонування механізмів іпотечного кредитування, зростання обсягів кредитування галузі житлового будівництва. Темп росту останнього показника збільшився майже на одну п'яту порівняно з 2018 р.

При формуванні оновленого механізму фінансування житлового будівництва не менш важливим за програмування елементом, на нашу думку, є реалізація принципу ДПП заради розширення джерел фінансування програм з метою зменшення фінансового тягаря на державний та МБ. Позитивними наслідками активного впровадження ДПП для держави стануть економія фінансових ресурсів держави, ефективне управління майном, можливість залучення додаткових фінансових і не тільки ресурсів, а також інших джерел фінансування, розвиток форм проєктного фінансування, використання практичного досвіду приватних компаній, оптимізація розподілу ризиків, діалог між владою і бізнесом на рівних партнерських засадах, збереження діючих та створення нових робочих місць тощо.

В рамках удосконалення механізму фінансування доцільно створити Регіональний фонд розвитку житлового будівництва та реконструкції житлового фонду (Регіональний фонд), заздалегідь створити модель можливих видів фінансового забезпечення та засобів стимулювання його функціонування. Це дозволить поєднати приватні фінансові та державні потоки, сконцентрувати договірні відносини та інформаційні «майданчики». Пропонуємо дуальну структуру Регіонального фонду, поєднавши два впливові напрями діяльності з одного боку, а з іншого – виокремити функціональні підрозділи: фонд фінансування нового будівництва та фонд фінансування реконструкції. Поєднання інструментів державної фінансової підтримки житлового будівництва та реконструкції для забудовників,

інвесторів і населення, а також використання коштів приватного сектора для розвитку житлового будівництва та реконструкції, сприятиме забезпеченню населення житлом і підвищенню його доступності [71].

Проаналізувавши різноманітні аналітико-статистичні джерела дійшли висновку, що станом на кінець 2021 р. іпотека втрачає свої переваги як ефективний механізм фінансування будівництва. Важелями іпотечного згасання були і залишаються: високий рівень інфляції, критично високе перевищення вартості житла над купівельною спроможністю громадян із середньостатистичними чи нижче середнього доходами. Альтернативним заміном іпотечних операцій визнається фінансовий лізинг. За таких обставин бажано розвивати мікрофінансування будівництва житла, яке буде більш прийнятним для домогосподарств з низькими доходами, недостатніми для отримання кредитних ресурсів.

З метою покращення фінансового забезпечення житлового будівництва важливо у комплексній взаємодії реалізовувати такі заходи:

- використання податку на нерухомість у складі джерел фінансового забезпечення будівництва соціального житла та реконструкції застарілих житлових площ. При цьому повинен реалізовуватися принцип всеосяжності – всі повинні сплачувати цей податок на нерухомість як певну відсоткову частку від вартості нерухомості, а не за зайвий метраж як це реалізується сьогодні. Втілення цього заходу в життя потребуватиме доведення до досконалості механізмів застосування оцінки вартості житла, визначення об'єктів оподаткування, мінімізації бюрократично-корупційних підходів до регулювання надання оціночних послуг на ринку житлової нерухомості;

- стимулювання процесів застосування фінансового лізингу у процесі будівництва житла за рахунок приватних підприємств та організацій, використання механізму проектного фінансування житлового будівництва для пом'якшення негативного впливу фінансових ризиків в разі їх настання, використання механізмів компенсації відсоткових ставок з ДБ або з МБ, пільгового кредитування громадян, надання в розпорядження ОМС дотацій

для реалізації ефективних програм житлового будівництва;

– упровадження ДПП як доречного для використання механізму фінансового забезпечення галузі житлового будівництва та реконструкції житлового фонду на територіальних просторах держави.

З метою удосконалення фінансового забезпечення житлового будівництва й реконструкції житлового фонду найбільш раціональним буде поєднання різних механізмів та джерел фінансування у єдиному комплексі, тісна взаємодія держави та приватного сектора [71].

В умовах завершення процесу децентралізації Миргородської міської ТГ першочергового значення набуває забезпечення соціальних стандартів. Вирішення соціальних проблем, підвищення ефективності роботи господарського комплексу можливе завдяки впровадження нових високотехнологічних і енергозберігаючих технологій, виробництва нових видів продукції, ефективного використання фінансових, трудових, природних, мінерально - сировинних ресурсів, якими володіє Миргородська міська ТГ. В результаті приєднання до Миргородської міської ради фінансово спроможних сільських рад Миргородська міська ТГ стала ще більше самозабезпеченою та конкурентоспроможною громадою, яка за рахунок власних ресурсів зможе вирішувати всі питання місцевого значення.

Для цього необхідно розробити такий план соціально – економічного розвитку ТГ, щоб були враховані інтереси не тільки жителів міста Миргород, а й громадян сільських рад що приєдналися. Виконання цього плану повинно забезпечити активізацію економічної діяльності, сприяти підвищенню рівня життя населення завдяки розв'язання існуючих проблем, використання внутрішніх та зовнішніх можливостей території. При плануванні соціально – економічного розвитку ТГ Миргородська міська ТГ має переваги, адже вона орієнтована на стратегічне планування.

В процесі стратегічного планування розвитку Миргородська міська ТГ дотримується умов сталого розвитку – це економічна та соціальна стала:

Економічна сталість, яка є однією з важливих складових, що визначає

економічний поступ розвитку ТГ. Досягненню економічної сталості передують створення сприятливого середовища для ведення бізнесу, залучення місцевих та іноземних інвестицій у місцеву економіку, надання максимального сприяння компаніям, які працюють на території ТГ, перепідготовка кадрів з урахуванням майбутніх потреб бізнесу, створення життєздатної у фінансовому відношенні економічної бази громади. Усі ці фактори впливають на створення робочих місць, а отже перешкоджатимуть відтоку населення з громади.

Соціальна сталість передбачає належне медичне обслуговування, безпечне і здорове житло, високоякісну освіту для всіх мешканців громади; підтримку громадської безпеки та правопорядку; зміцнення духу громади, її згуртованості, що породжує почуття приналежності до певної території, тобто розвитку локальної ідентичності; сприяння творчому вираженню, збереження традицій [72].

Підвищити якість життя населення ТГ - це перш за все, наявність високооплачуваної роботи, гарантовані якісні послуги охорони здоров'я, освіти та соціального захисту, комфортне житло, громадська безпека, можливість доступу до культурних надбань, організація дозвілля та відпочинку громадян, безпечне навколишнє середовище. Тому до стратегічних соціально-економічних напрямів розвитку ТГ варто віднести розбудова інфраструктури ТГ та надання якісних послуг населенню; розвиток економічного потенціалу, підприємництва та залучення інвестицій до МБ; забезпечення високих соціальних стандартів громадян.

План реалізації стратегічних напрямків економічного та соціального розвитку Миргородської міської ТГ на 2021–2023 роки охопив всі сфери діяльності ТГ: освіту, охорону здоров'я, культуру, соціальний захист населення та житлово – комунальне господарство. З метою реалізації цілей та заходів вищезазначеного Плану при затвердженні міського бюджету на 2021 рік були передбачені кошти для здійснення:

1. Видатків на розвиток освітньої галузі заплановано реалізація

проектів Громадського бюджету – 554,0 тис. грн. та співфінансування до обласного конкурсу “Шкільний громадський бюджет” в сумі 150,0 тис. грн .

2. На виконання Комплексної програми розвитку освіти громади передбачаються видатки в сумі 1 258,5 тис. грн., а саме: на підвіз учнів до центральних шкіл міста та дітей із сільської місцевості у сумі 815,6 тис. грн., обслуговування системи ”Моя школа” (електронний щоденник) – 350,9 тис. грн., заохочення обдарованих дітей – 74,0 тис. грн. та на придбання контейнерів роздільного збору сміття для загальноосвітніх навчальних закладів – 18,0 тис. грн. На забезпечення Комплексної програми соціальної підтримки учасників АТО планується спрямувати 2 029,5 тис. грн. для безкоштовного харчування вихованців дошкільних навчальних закладів та учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

3. Видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення на виконання міських програм: соціального захисту населення в сумі 5 517,3 тис. грн., соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування - 99,0 тис. грн., забезпечення соціальним житлом, житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування – 14,4 тис. грн. та допомоги громадянам міста, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації – 100,0 тис. грн., реалізація молодіжної політики, підтримки сім'ї, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків – 70,0 тис. грн., зайнятості населення – 372,0 тис. грн.

На виконання Комплексної програми соціальної підтримки учасників АТО заплановано 410,0 тис. грн. для надання одноразових грошових допомог та організації поховання осіб воїнів-миргородців.

4. Видатків на ЖКГ у 2021 році планується виділити кошти на співфінансування проектів переможців обласного конкурсу розвитку територіальних громад Полтавської області – 1 381,8 тис. грн. та на реалізацію проектів громадського бюджету – 255,0 тис. грн.

5. Капітальних видатків на будівництво та реконструкцію об'єктів у місті за рахунок коштів бюджету розвитку передбачено 11 100,0 тис. грн., в

тому числі: на реалізацію проєкту Європейського Союзу “Модернізація виробництва, постачання та споживання теплового району в місті Миргород (MO.GE.DI.CO)” – 2 900,0 тис. грн, проєктів в рамках Надзвичайної кредитної програми для відновлення України на реконструкцію центру естетичного виховання – 3 650,0 тис. грн. та реконструкцію старої будівлі школи № 1 під школу мистецтв – 3 150,0 тис. грн, на реконструкцію ЗОШ І-ІІІ ст. № 9 – 1 000,0 тис. грн та на капітальний ремонт внутрішньобудинкових проїздів – 400,0 тис. грн.

6. Видатків на фінансування робіт, пов’язаних з ремонтом, реконструкцією та утриманням інфраструктури доріг та тротуарів передбачені кошти в сумі 32 278,1 тис. грн., в тому числі: за рахунок коштів загального фонду – 6 500,0 тис. грн., за рахунок коштів бюджету розвитку – 25 778,1 тис. грн.

3.2. Роль залучення грантового фінансування у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальних громад

Найбільшу увагу привертають проєкти, що фінансуються із залученням грантових коштів. Миргородська міська територіальна громада активно долучається до впровадження таких інвестиційних Програм, орієнтованих виключно на інтереси місцевих громад та співпрацює з різними фондами.

Державний фонд регіонального розвитку Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства створений для єдиної мети – підтримка місцевої громади. За рахунок коштів цього фонду ще у 2020 році розпочато фінансування та реалізація двох проєктів "Будівництво велодоріжок по вул. Гоголя в м. Миргород Полтавської області" та "Реконструкція загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 9 по вул. Перемоги,11 у м. Миргород Полтавської області" на загальну вартість 14,3 млн. грн, які було закінчено вже в 2021 році.

У межах Проекту Уряду Швеції та Програма розвитку ООН в Україні «Посилене партнерство для сталого розвитку» планується підтримати багатосторонні партнерства між обласною та місцевою владою, радами, університетами, інституціями громадянського суспільства, експертами та бізнесом для вирішення питань сталого розвитку, які зокрема включатимуть комплекс дій із протидії та полегшення наслідків пандемії COVID-19 на місцевому рівні. У рамках цього проекту було оголошено конкурс партнерських проєктів, з метою реалізації економічних і соціальних проєктів для протидії та полегшення наслідків пандемії коронавірусу на території України. Миргородський проєкт "Велопроекування як спосіб зменшення впливу пандемії COVID-19" став переможцем конкурсу та втілюється у 2021 році. Партнерами проєкту є: Миргородська міська молодіжна громадська організації "За нами майбутнє", Підприємство об'єднання громадян «Соціальне підприємство "Промінь надії"» та Миргородська міська територіальна громада. Завдяки фінансовій підтримці Уряду Швеції встановлено більше ста велосипедних стійок та першу велостанцію для ремонту та обслуговування транспорту, проведено велоуроки для школярів і людей похилого віку, планується проведення вело днів і розробка програми розвитку велоруху для Миргородської громади.

Європейський Союз та Програма розвитку ООН разом надають підтримку для об'єднань співвласників багатоквартирних будинків. Новий спільний проєкт Європейського Союзу та Програми Розвитку ООН "Об'єднання співвласників будинків для впровадження сталих енергоефективних рішень" (HOUSES) розпочав свою роботу ще у жовтні 2020 року і передбачає серію семінарів та тренінгів, а також надання грантів на енергоефективні заходи для ОСББ.

На звернення українського уряду Європейський інвестиційний банк надає фінансування для Надзвичайної кредитної програми для відновлення України (НКПВУ) багатосекторної кредитної лінії з метою інвестування в українські об'єкти інфраструктури, включаючи системи постачання води та

електрики, освітні й медичні установи, які вже були пошкоджені внаслідок недофінансування, недбалості й недостатнього догляду протягом десятиліть.

Одним із таких об'єктів соціальної інфраструктури міста Миргорода є Центр естетичного виховання. Це одна з найстаріших будівель міста, що є архітектурною пам'яткою та потребує реконструкції. Проект "Реконструкція центру естетичного виховання за адресою: вул. Грекова 5 в м. Миргород Полтавська обл." був відібраний для фінансування з НКПВУ та реалізується протягом 2020-2021 років. Другий миргородський проект, що отримав фінансування з НКПВУ, - "Реконструкція старої будівлі школи № 1 під школу мистецтв по вул. Гоголя, 173/2 в м. Миргород Полтавської області". Цей проект також планується завершити до закінчення 2021 року. Реалізація Програми буде здійснюватися відповідно до Угоди про передачу коштів позики між Міністерством фінансів України, Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Миргородською міською радою та Відділом капітального будівництва Миргородської міської ради у рамках Надзвичайної кредитної програми для відновлення України, а також видатків МБ, передбачених на фінансування проектів "Реконструкція центру естетичного виховання за адресою: вул. Грекова 5 в м. Миргород Полтавська обл." та "Реконструкція старої будівлі школи № 1 під школу мистецтв по вул. Гоголя, 173/2 в м. Миргород Полтавської області".

Миргородська міська ТГ отримала кошти та технічну підтримку за Програмою Європейського Союзу "Угода Мерів - Демонстраційні Проекти 2" для модернізації теплового району міста та покращення енергоменеджменту міста. Проектна заявка на конкурс Європейського Союзу підготовлена спільно експертами з Фундації польсько-української співпраці ПАУСІ, Миргородською міською молодіжною громадською організацією «За нами майбутнє» та відділом муніципальних ініціатив, інвестицій та енергоменджменту. Проект Європейського Союзу "Модернізація виробництва, постачання та споживання теплового району в місті Миргород

(MO.GE.DI.CO)" триває до кінця 2021 року та має вартість 1 019,5 тис. євро, з яких грант від ЄС 762,8 тис. євро, кошти міського бюджету – 256,7 тис. євро.

За час дії Проекту виконано такі роботи:

1. Модернізація котельні по вул. Прорізній 4-А: заміщення газового котла котлами на біомасі. Заміна обладнання котельні на сучасне енергоефективне.

2. Заміна теплових трубопроводів на попередньо ізолювані; побудова нового сегменту теплової мережі.

3. Модернізація ДНЗ №10"Веселка": заміна систем опалення та електропостачання; встановлення індивідуального теплового пункту; ізоляція стін та покрівельних плит; заміна вікон і дверей.

4. Вдосконалення системи онлайн-моніторингу споживання енергії у муніципальних будівлях.

5. Проведення інформаційної кампанії.

Проект „EU4Business: конкурентоспроможність та інтернаціоналізація малих і середніх підприємств ” націлений безпосередньо на стимулювання сталості й відновлення української системи підтримки малих і середніх підприємств у містах та місцевих громадах під час пандемії COVID-19. Проект Миргорода та Новоград-Волинського "Стале партнерство задля підвищення стійкості підприємців до наслідків пандемії" дістав перемогу у конкурсі та отримав фінансування. Партнерами проекту стали: Миргородська міська територіальна громада, Новоград-Волинська міська рада, ГО "Зміни можливі" (Миргород), ГО "Звягельчани" (Новоград-Волинський), Регіональний Фонд підтримки підприємництва по Полтавській області. В рамках проекту заплановані такі заходи:

Навчальні поїздки представників малого та середнього бізнесу між громадами-партнерами, обмін досвідом.

Розробка покращень програм підтримки малого і середнього підприємництва під час пандемії.

“Ранкова кава” - зустріч підприємців із представниками муніципалітетів та між собою.

Впровадження двох навчальних циклів для малих і середніх підприємств, для підприємців початківців та досвідчених підприємців.

Проведення опитування та обговорення спільних потреб для розвитку і розширення малих і середніх підприємств та шляхи посилення їх спроможностей.

Проведення конкурсу кращого бізнес-плану серед випускників навчального курсу молодого підприємця.

Створення мотиваційних відеороликів про підприємців, що впроваджують діяльність у громадах.

Розробка та виготовлення портфоліо територіальних громад із зазначенням інформації про діючі малі і середні підприємства та розповсюдження серед громад в Україні та за кордоном.

Проект «EU4Business: конкурентоспроможність та інтернаціоналізація МСП» фінансується Європейським Союзом та урядом Німеччини і реалізується німецькою федеральною компанією Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Мета проекту – створення кращих умов для розвитку українських малих і середніх підприємств, підтримка інновацій та стимулювання експорту, що є шляхом до сталого й рівномірного економічного зростання.

Як бачимо, Миргородська міська ТГ працює з багатьма міжнародними організаціями і зарекомендувала себе як надійний партнер. В зв'язку з тим що громада збільшилася кількісно і за площею, потрібно працювати над покращенням її інфраструктури. Тому розвивати партнерські відносини з Європейським Союзом та іншими організаціями є першочерговим завданням ТГ. Чим більше буде залучено в громаду інвестицій, тим краще вона розвиватиметься. У подальшому необхідно продовжувати брати участь у грантових конкурсах, щоб і надалі вигравати перспективні проекти. Такий підхід до планування соціально – економічного розвитку ТГ сприяє

економічному зростанню, задоволенню потреб людини при збереженні навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

Враховуючи те, що основною метою планування соціально – економічного розвитку ТГ є створення умов для повноцінного функціонування ТГ через зростання добробуту і підвищення якості життя населення, забезпечення позитивних структурних зрушень в економіці, підвищення її конкурентоспроможності як основи для збалансованого зростання стандартів та показників економічного розвитку цей процес є одним з головних в діяльності громади.

Висновки до розділу 3

Пропоновані заходи вбачаються нами як основні кроки до всебічного удосконалення механізму виконання МБ ТГ за видатками, оскільки вони покликані вирішити виявлені під час проведеного нами дослідження актуальні проблеми виконання видаткової частини МБ України, серед яких.

Перший крок спрямовано на один із найважливіших напрямків удосконалення виконання МБ ТГ за видатками – дотримання в бюджетному процесі принципу ефективності і результативності, тобто, орієнтованості на підсумковий результат.

Задля дотримання зазначеного принципу варто зважати на такі чинники: оцінку і аналіз причин відхилень затверджених щорічно показників витрат від фактичних витрат у результаті виконання МБ за три попередніх бюджетні роки; впровадження таких механізмів формування видаткової частини бюджету, які б були здатні забезпечити взаємозв'язок обсягів бюджетного фінансування з системою заходів, спрямованих на досягнення запланованих (нормативних, заданих) результатів; стимулювання МОВВ й ОМС, їх структурних підрозділів до пошуку резервів підвищення ефективності бюджетних витрат; затвердження на державному рівні

стандартів якості надання бюджетних послуг та порядку оцінки відповідності якості наданих бюджетних послуг встановленим стандартам; створення системи моніторингу та результативності надаються бюджетних послуг для оцінки якості роботи установ, комунальних підприємств як розпорядників бюджетних коштів і представників бюджетної сфери та оцінки ефективності бюджетних витрат завдяки кількісно-якісному аналізу міри досягнення прописаних у планах кінцевих результатів.

Другий крок - проведення оцінки ефективності бюджетних витрат. Для здійснення цієї роботи необхідно порівняти фактично досягнуті показники бюджетних установ, які виконують повноваження і функції місцевого значення з різноманітних питань по окремих сферах діяльності та нормативи забезпечення громадськості певної місцевості відповідними бюджетними послугами достатньої якості.

І наступним кроком є проведення заходів, яким, на нашу думку, слід приділити особливу увагу – моніторингу і контролю за використанням коштів МБ. Третій крок сприятиме підвищенню прозорості виконання МБ за видатками завдяки виявленню випадків порушень бюджетного законодавства й упередженню їх виникнення в майбутньому [73; 74; 75].

Хоч і не існує єдиного правильного способу прийняття рішень стосовно обґрунтованого використання коштів ДБ і МБ, який дозволить у разі коригування кривої доходів в бік зменшення або збільшення надходжень протягом бюджетного періоду оптимально та раціонально видозмінити співвідношення (структуру) видатків з урахуванням як пріоритетів МОВВ й ОМС, так і інтересів ТГ.

ВИСНОВКИ

Оновлена модель фінансового забезпечення МБ дозволила ТГ отримати певну фінансово-фіскальну і організаційну автономію і незалежність від ДБ. На цьому фоні нам вдалося в кваліфікаційній роботі провести комплексне дослідження і зробити висновки щодо питань, обумовлених метою і змістом поставлених в науковій роботі завдань:

1. Наголошено, що за допомогою МБ реалізуються місцеві програми з розвитку соціальної сфери, галузей економіки, охорони природного навколишнього середовища, щодо зміцнення науково-технічного потенціалу та розвитку культури території і країни в цілому, підтримці матеріального рівня життя населення та окремих його груп, по боротьбі зі злочинністю.

2. Визначено, що вдосконалення практики застосування ПЦМ в бюджетному процесі слід розглядати як важливий інструмент підвищення ефективності спрямування бюджетних коштів на пріоритетні напрями.

3. Проведено оцінку виконання видаткової частини МБ на прикладі ТГ Полтавської області протягом 2016-2021 рр., що є необхідною для прийняття обґрунтованих і раціональних управлінських рішень з питань використання бюджетних коштів з урахуванням пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку ТГ.

4. Визначено результати виконання видаткової частини МБ Полтавської області, що вказують на соціальне спрямування видатків та реалізацію пріоритетних завдань культурного та соціально-економічного розвитку області.

5. Підкреслено, що для ефективного використання коштів МБ необхідно посилити увагу на фінансування наукових розробок, ресурсозбереження й енергоефективності економіки. Спрямувати кошти МБ на розв'язання пріоритетних завдань: удосконалення фінансового забезпечення житлового будівництва, розвиток людського капіталу, сприяння розробці й використанню інноваційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буряченко А. Є. Функціональна децентралізація та вдосконалення системи бюджетних відносин. *Фінанси України*. 2014. № 2. С. 19-29.
2. Василик О.Д. Податкова система України: Навчальний посібник. К.: ВАТ «Поліграфкнига», 2004. 478 с.
3. Бюджетний менеджмент : навч. посіб. за ред. В. Г. Дем'янишина, Г. Б. Погрішук. Тернопіль : Крок, 2015. С. 225-270.
4. Кириленко О.П. Фінанси: теорія і вітчизняна практика: навч. посіб. Тернопіль: Астон, 2002. 212 с.
5. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України : [монографія] К. : ДННУ АФУ, 2009. 600 с.
6. Луніна І.О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин України: Автореф. дис... д-ра. екон. наук: 08.04.01 НАН України. Ін-т екон. прогнозування. К., 2001. 32 с.
7. Лютий І.О., Демиденко Л.М., Субботович Ю.Л. Бюджетна політика і стабільність соціально-економічного розвитку України. *Фінанси України*, 2006. №10. С. 3-13
8. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посіб. Київ. нац. екон. ун-т. 2-е вид., допов. і переробл. К., 2004. 240 с.
9. Тропіна В.Б. Фіскальне регулювання соціального розвитку суспільства : монографія. К.: НДФІ, 2008. 368 с.
10. Фінанси: підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. Київ : Знання, 2008. 611 с.
11. Чугунов І. Я., Ігнатюк І.М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни. *Економічний вісник університету*. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди. 2016. № 28/1. С. 217 - 226.
12. Юрій С. І. Фінанси: навчально-методичний посібник. Тернопіль:

ТАНГ, 2002. 207 с.

13. Березній Ю.В., Ісаєнко М.В. Базовий інструментарій оцінки бюджетної спроможності територіальних громад України. Матеріали щорічної студентської наукової конференції Полтавського державного аграрного університету, 10 листопада 2022 р. Полтава: ПДАУ, 2021. 263 с. С. 17-19.

14. Васильченко Г., Парасюк І, Єременко Н. Планування розвитку територіальних громад: навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. Асоціація міст України Київ: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с.

15. Булавинець В.М. Видатки місцевих бюджетів соціального призначення у контексті концепції соціальної держави. *Ефективна економіка*. № 5. 2015. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4075>

16. Маршалл А. Принципы политической науки. Кн. 4 «Факторы производства: земля, труд, капитал и организация». URL: <http://ek-lit.narod.ru/marsod4.htm>

17. Downs A. An Economic Theory of Democracy. New York: Harper and Row Publishers, 1957. 310 p.

18. Харишин В.В. Місцеві бюджети: зміст та структура URL: http://www.rusnauka.com/10_DN_2013/Economics/13_132825.doc.htm. (дата звернення: 19.10.2022)

19. Балацький Є.О. Місцеві бюджети як визначальна ланка місцевих фінансів. URL: http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6144/1/176_balatsky.pdf. (дата звернення: 19.10.2022)

20. Долженко І.І. Розвиток бюджетної децентралізації місцевого самоврядування в Україні. URL: <http://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/viewFile/227/361>. (дата звернення: 19.10.2022)

21. Каспрук А.Ю. Доходи місцевих бюджетів: проблеми забезпечення та резерви збільшення. *Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»*. 2012. Вип. 9(2). С. 60–70.

22. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. с. 141.

23. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 червня 1997 р. № 280/97-ВР URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.10.2022)

24. Бюджетний кодекс України в редакції із змінами, внесеними законами № 71-VIII від 28.12.2014; № 79-VIII від 28.12.2014; № 118-VIII від 15.01.2015; № 176-VIII від 10.02.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

25. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua> (дата звернення: 20.10.2022)

26. Гнидюк І.В. Концептуальні засади формування місцевих бюджетів за рахунок податкових надходжень. *Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України: Збірник наукових праць IV Міжнародної науково-практичної конференції*. Вінниця: Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2016. Ч. 1. С.453 – 467.

27. Звіт про виконання місцевих бюджетів АРК, областей, м. Києва та м. Севастополя за 2015 рік. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richniy-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukraini-za-2015-rik> (дата звернення: 20.10.2020)

28. Звіт про виконання місцевих бюджетів АРК, областей, м. Києва та м. Севастополя за 2016 рік. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richniy-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukraini-za-2016-rik> (дата звернення: 20.10.2020)

29. Звіт про виконання місцевих бюджетів АРК, областей, м. Києва та м. Севастополя за 2017 рік. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richniy-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukraini-za-2017-rik> (дата звернення:

20.10.2020)

30. Звіт про виконання місцевих бюджетів АПК, областей, м. Києва та м. Севастополя за 2018 рік. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richnij-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayini-za-2018-rik> (дата звернення: 20.10.2020)

31. Звіт про виконання місцевих бюджетів АПК, областей, м. Києва та м. Севастополя за 2019 рік. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richnij-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayini-za-2019-rik> (дата звернення: 20.10.2020)

32. Пивовар (Мулярчук) М.А. Основні тенденції розвитку валютного ринку України в умовах фінансово-економічної нестабільності. *Фінансово-економічний розвиток підприємницької діяльності та національної економіки: проблеми та перспективи*: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції. Львів: Громадська організація «Львівська економічна фундація», 2017. С.24 – 28.

33. Офіційний веб-сайт Департаменту фінансів Полтавської обласної державної адміністрації. URL: <http://finpl.gov.ua/> (дата звернення: 15.10.2022).

34. Статистичний збірник: «Бюджет України 2019». К.: Міністерство фінансів України, 2020. 298 с.

35. Дробенко Г.О., Брусак Р.Л., Свірський Ю.І. Стратегічне планування розвитку територіальних громад. Львів: Вид-во „СПОЛОМ”, 2001. 118 с.

36. Зайчук В.В. Гончарук Н.Т. Прудиус Л.В. Організація роботи: практичні поради сільському селищному голові. Харків: Видавничий будинок «Фактор» 2010. 670 с.

37. Дехтяр Н. А. Особливості формування та реалізації бюджетної політики України у сфері державних видатків. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2014. Вип. 38. С. 124-133.

38. Кондратюк С.Я. Рационалізація видатків державного і місцевих бюджетів в Україні. *Фінанси, облік і аудит*. 2014. Випуск 2 (24). С. 51-64.
39. Сіташ Т.Д. Планування бюджетних видатків: концептуалізація та тенденції. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. №1(11). С. 164-169.
40. Савка В. В. Реформування системи планування та фінансування видатків місцевих бюджетів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія економічна. 2013. Вип. 2. С. 304-313.
41. Пархоменко А.Ю. Місцеві бюджети як складова бюджетної системи України. *Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ*. 2013. № 4. С. 361-371.
42. Про державні цільові програми: Закон України від 18.03.2004 №1621-IV.
43. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення 15.10.2022)
44. Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм: Постанова Кабінету міністрів України від 31.01.2007 р. № 106.
45. Про деякі питання запровадження програмно-цільового методу складання та виконання місцевих бюджетів: Наказ Міністерства фінансів України від 26.08.2014 № 836.
46. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання: Наказ Міністерства економіки України від 04.12.2006 р. № 367.
47. Білопольська В.М., Чурікова К.О. Програмно-цільовий метод: наукове обґрунтування необхідності його використання в управлінні бюджетними ресурсами великого промислового регіону. URL: <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/997/69.1.pdf?sequence=1>. (дата звернення 19.10.2022)
48. Маслічук С.А., Кулай А.В. Використання програмно-цільового методу бюджетного планування в Україні: проблеми і перспективи. URL:

http://www.rusnauka.com/3_ANR_2012/Economics/3_99661.doc.htm. (дата звернення: 20.10.2022)

49. Осіпова О.В. Запровадження програмно-цільового методу бюджетування на місцевому рівні. *Вивчення та впровадження в Україні іноземного досвіду удосконалення діяльності органів влади: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 27 листопада 2014 р.* Полтава : ПолтНТУ. 2014. С. 216-218.

50. Сергієнко Н.В. Програмно-цільовий метод і проблематика його впровадження в бюджетний процес місцевих бюджетів. *Держава і будівництво*. 2013. №2. С. 1-9.

51. Роменська К.М. Оцінка ефективності використання коштів місцевих бюджетів України. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 4 (16). С. 228-235.

52. Звіт про виконання видатків обласного бюджету Полтавської області за 12 місяців 2017 року. Департамент фінансів Полтавської облдержадміністрації. Офіційний веб-сайт. URL: <http://finpl.gov.ua/zvituvukonannya/zvitumunuli/zvitugudksu2017> (дата звернення 15.10.2022)

53. Звіт про виконання видатків обласного бюджету Полтавської області за 12 місяців 2018 року. Департамент фінансів Полтавської облдержадміністрації. Офіційний веб-сайт. URL: <http://finpl.gov.ua/zvituvukonannya/zvitumunuli/2018> (дата звернення 15.10.2022)

54. Звіт про виконання видатків обласного бюджету Полтавської області за 12 місяців 2019 року. Департамент фінансів Полтавської облдержадміністрації. Офіційний веб-сайт. URL: <http://finpl.gov.ua/zvituvukonannya/zvitumunuli/2019> (дата звернення 15.10.2022)

55. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України / Кол. авторів за заг. ред., передмова Ф.О. Ярошенко. К.: Зовнішня торгівля,

УДУФМТ. 2010. 592 с.

56. Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету: Постанова Кабінету міністрів України Перелік від 26.04.2003 № 621. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621-2003-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.10.2020)

57. Виконання бюджету області. Звіт за 2017 рік. Офіційний веб-портал Полтавської обласної державної адміністрації. URL: <http://www.adm-pl.gov.ua/page/vikonannya-byudzhetu-oblasti-1> (дата звернення: 22.10.2020).

58. Виконання бюджету області. Звіт за 2018 рік. Офіційний веб-портал Полтавської обласної державної адміністрації. URL: <http://www.adm-pl.gov.ua/page/vikonannya-byudzhetu-oblasti-1> (дата звернення: 22.10.2020).

59. Виконання бюджету області. Звіт за 2019 рік. Офіційний веб-портал Полтавської обласної державної адміністрації. URL: <http://www.adm-pl.gov.ua/page/vikonannya-byudzhetu-oblasti-1> (дата звернення: 22.10.2020).

60. Про затвердження Державної цільової соціально-економічної програми будівництва (придбання) доступного житла на 2010-2017 рр.. Верховна рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1249-2009-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.10.2022)

61. Про затвердження Обласної програми забезпечення молоді житлом на 2018-2022 роки. Рішення Полтавської обласної ради № 582 від 22 грудня 2017 року. URL: <https://pt.molod-kredit.gov.ua/images/582.pdf> (дата звернення 15.10.2022)

62. Про затвердження Міської комплексної програми забезпечення житлом учасників АТО, операції об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької і Луганської областей, та членів їх сімей на 2017-2020 роки у м. Кременчуці у новій редакції. Рішення Кременчуцької міської ради Полтавської області від 24 квітня 2019 року.

URL: <https://pt.molod-kredit.gov.ua/zhytlovi-prohramy/inshi-rehionalni-prohramy>
(дата звернення 15.10.2022)

63. Про затвердження Програми забезпечення молоді житлом в м. Кременчук на 2016-2020 роки. Рішення Кременчуцької міської ради Полтавської області від 30 вересня 2015 року. URL: <https://pt.molod-kredit.gov.ua/images/582.pdf> (дата звернення 15.10.2022)

64. Про затвердження Програми забезпечення учасників АТО та членів їх сімей житлом у 2017-2020 роках в Карлівському районі Полтавської області. Рішення Карлівської районної ради Полтавської області від 09 червня 2017 року. URL: <https://pt.molod-kredit.gov.ua/images/DOCUMENTS/ZhYTLOVI-PROHRAMY/programakarlovkaato2017-2020y.pdf>. (дата звернення 15.10.2022)

65. Про затвердження Сільської програми забезпечення молоді житлом на 2017-2020 роки (с. Терешки). Рішення 11 сесії Терешківської сільської ради сьомого скликання від 23 грудня 2016 року. URL: <https://pt.molod-kredit.gov.ua/zhytlovi-prohramy/inshi-rehionalni-prohramy> (дата звернення 15.10.2022)

66. Про затвердження Районної програми забезпечення молоді житлом на 2016-2020 роки. Рішення 8 сесії Полтавської районної ради сьомого скликання від 04 серпня 2016 року. URL: <https://pt.molod-kredit.gov.ua/zhytlovi-prohramy/inshi-rehionalni-prohramy> (дата звернення 15.10.2022)

67. Про затвердження Програми забезпечення житлом окремих категорій громадян у м. Горішні Плавні на 2018-2022 роки. Рішення Горішньоплавнівської міської ради Полтавської області від 19 грудня 2017 року. URL: <https://pt.molod-kredit.gov.ua/images/DOCUMENTS/ZhYTLOVI-PROHRAMY/programa-zabepchennya-zhitlom-okremih-kategory-naselennya18-22.pdf> (дата звернення 15.10.2022)

68. Про затвердження Програми забезпечення молоді житлом у м. Полтава на 2018 – 2022 роки. Рішення голови міста Полтави від 24 травня

2018 року. URL: <https://pt.molod-kredit.gov.ua/novyny/zatverdzheno-prohramu-zabezpechennia-molodi-zhytlom-u-m-poltava-na-2018-2022-roky> (дата звернення 15.10.2022)

69. Про затвердження Міської програми забезпечення житлом лікарів у місті Кременчуці на 2018-2024 роки. Рішення Кременчуцької міської ради від 30 травня 2018 року. URL: <https://pt.molod-kredit.gov.ua/novyny/zatverdzheno-misku-prohramu-zabezpechennia-zhytlom-likariv-u-misti-kremenchutsi-na-2018-2024-roky> (дата звернення 15.10.2022)

70. Про затвердження Програми забезпечення житлом окремих категорій громадян на 2019-2020 роки (м. Решетилівка). Рішення Решетилівської міської ради Полтавської області № 495-14-VII від 15 січня 2019 року. URL: <https://pt.molod-kredit.gov.ua/images/DOCUMENTS/ZhYTLOVI-PROHRAMY/495-14zabezpecgitlomreshetulivka.pdf> (дата звернення 15.10.2022)

71. Сальникова Т.В. Удосконалення механізму фінансового забезпечення житлового будівництва в Україні. *Науковий вісник Донбаської державної машинобудівної академії*. 2016. №3 (39). С.141-146.

72. Бриль Марина, експерт з підтримки національної політики Швейцарсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO. *Місьцеве самоврядування*. № 5 травень. 2018.

73. Козаченко Ю.П. Вдосконалення механізму регулювання системи міжбюджетних відносин у розвитку місцевого самоврядування. *Державне управління*. 2014. № 4 (48). С. 52-58.

74. Крайник О. Напрямки зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник «Демократичне врядування»*. 2010. Вип. 1.

75. Про затвердження Бюджетного регламенту Миргородської міської ради в новій редакції. Рішення № 269 від 15 липня 2021 року. URL: <http://myrgorod.pl.ua/page/miskyj-bjudzhet/bjudzhetnyj-reglament>